

**ВИШЕГРАДСКИ
СТАРИ ВЛАХ**

**ОД
ПОПА СТЈЕПА ТРИФКОВИЋА**

НАГРАЂЕНО СА ДВЕСТА ДИНАРА ИЗ ФОНДА ПОКОЈНОГ ВЛАДИМИРА КАРИЋА

ОПШТИ ДЕО

I. Неколике опште особине области.

Као што се и из наслова види, овде описана села припадају Старом Влаху, а не Босни, с којом чине политичку целину. Становништво је по својим етничким особинама, обичајима и начину живота много сличније с оним из ужичког округа, него ли с оним преко Дрине. Одео је на пр. сасвим онако како је и у ужичком округу. И поред дуге заједнице са Босном, оно се ипак ни данас не осећа као саставни део њен¹⁾.

По административној подели ова села припадају окружју сарајевском, а котару вишеградском. Подељена су у четири општине: *Добрунска општина*, у којој су села: Добрун, Бијела, Столац, Вељепоље и Ријека; *Вардиште*, којој припада село Станишевац; *Бијело Брдо*, у којој су села: Даниловићи, Будимлија, Бијело Брдо, Трнавци, Пријеворац и Омарине; *Штрици*, у којој су села: Зубач, Ријека, Бован, Бјелушине, Плема, Књегиња и Увац.

Овде описана област наводи се између планина на србијанској граници на истоку и *Сирове Планине*, *Варде* и *Суве Горе* на западу.

Од река је највећа погранична река *Увац*, која се испод села Увца улива у Лим. Увац прима *Буковицу*, у коју утичу с леве јој стране: *Стриков Поток*, који до-

¹⁾ Тако на пример једног досељеника из Босне зову Бошњовићем, одвајајући га тиме од своје средине, и веле да се доселио из Босне преко Дрине.

лази из Пријеворца, *Сјеножетски Поток*, који долази из Србије и *Ступчаник* или *Ступчански Поток*, који долази из Дражевина. Сви су ови потоци суви, и имају воде само приликом киша, када могу много да надођу и тада су веома валовити. Са северне је стране *Рзав*, који долази из Србије и тече кроз Добрун, где прима поток *Будимлију*.

Каткада надођу и Увац и Рзав, а тако и Будимлија, те пошаве њиве и ливаде, које су крај њих. То бива нарочито онда када се окиша, те надођу суви потоци, који долазе са србијанске границе. Тако је год. 1896. Увац био поплавио цело поље од Штрбаца до ушћа у Лим и заплавио све куће у Барама и селу Увцу. А Рзав је био заплавио цело поље добрунско.

У описаним селима клима није свуда подједнака. Најжупнија су села Добрун и Будимлија, пошто су заклоњени од ветрова. У њима снег обично падне о Аранђелову-дне, и то обично напада чарапаш, те се увек може газити, али кад по »југу« падне може достићи висину једног метра, али га у том случају брзо нестане. А има доста пута да је и о Божићу копно. Зима најдуже траје до Мученика (9. марта).

Иза ових долазе села у општини штрбачкој, пошто су и она заклоњена брдима. У овим селима најранији је снег о Митрову-дне, а каткад га нема ни о Аранђелову-дне. По југу нападне и за читав метар, али брзо скопни. Најдуже се задржи до Благовестч.

Села Вељепоље, Ријека добрунска, Трнавци и Омарине заклоњенија су него Бијела, Столац, Станишевац, Даниловићи, Бијело Брдо и Пријеворац, али ипак нема велике климске разлике између њих. Кад је рана зима, у овим селима падне снег око Петковице, а најдаље се држи до априла. Обично напада за 1-1,50 m. На Стоцу се задржи и даље. А за Стоцем у Јанчи има га и преко

целога лета. Ту напада у вртаче и следи се, те га преко лета сељаци ваде и гоне у Вишеград на продају.

Од ветрова нај јачи је *југ*, који доноси највише и кише и снега. Затим долази по јачини *кривац*, који дува са југо-запада, и *утока*.

Овде описана села су на великим висинама. Најниже је село Добрун, изузевши најновије село Увац, које је на висини од 431 m. изнад мора. Бијела је на висини од 600 m., Столац 7 - 800, Станишевац 600, Ријека добрунска код потока 506, у врху села 739 m., Вељепоље 600, Даниловићи 754 (у брду), Будимлија 831 код Карауле, а 578 код потока у дну села, Бијело Брдо 982 (код Чемерна), Трнавци 550 усред села. А највише је село Пријеворац, које је на висини од 1014 m. Омарине су на висини од 650 m., а Зубач, Бован, Бјелушине, Плема и Књегиња имају у врху села, под планином, 5-700 m., а код друма и потока Буковнице око 400 m. Ријека штрбачка је исте висине на јужном делу, а на северноме, на брду Циги, висока је 918 m. А Увац је на висини од 383 m.

Реч село у овом крају нема само једно значење, већ, особито где су села груписанија, селом се зове и цела опћина, на пр.: село Штрпци; у том се случају поједина села, која ту опћину сачињавају зову *засеоцима*. А има и то уже, право значење, на име каже се да су у тој и тој опћини ова и ова села.

Као у делу Старога Влаха, у овом је крају старовлашки, типски разбијени, тип села. Куће су раштркане на мањим или већим одстојањима. Ова је разбијеност данас умањена гушћим насељењем. По правилу сеоске су куће у средини мањег или већег комплекса земље за обрађивање, који им припада. Отуда су честе веће или мање групе кућа, које су постале дељењем од једне задруге. Одељени задругари добијали би део земље, коју су до тада заједнички обрађивали, те би се највише

настањивали у близини старе куће, пошто дотично место обично задовољава и друге потребе, које се траже за кућу, као: добар прилаз кући ради привлачења летине, да је згодно за изношење ђубрета на њиве, да је у близини доброг испуста за стоку, даље да је по могућству на таком месту, како стока, долазећи кући, не би наносила штете усевама и, понајважније, да је у близини воде. Групе кућа свуда су старијих и већих породица, то је зато што су те породице, дошавши прве, изабрале најбољу земљу за насеље, те одељени задругари остају ту што неће да иду са те боље на лошију земљу, а неће ни да удаљавају куће, јер би се тим изношењем кућа квариле њиве и ливаде, поред онога што набројане потребе место старе куће обично најбоље задовољава. А ако ли је земља, на којој је стара кућа, недовољна за рад или је место неподесно, у том случају задругари се селе даље и насељавају се обично у крчевинама. Тако у селу Бијелој, где је 16 кућа једне исте породице, и у Стоцу, где су 8 кућа једне исте породице, куће су раштркане по једној висоравни, тако да није могуће никакве групе извојити. Негде су неке куће исте породице у групи, докле су друге одвојене и усамљене (Трнавци). Оне одвојене и усамљене куће новијих су досељеника, који нису могли остати на старом месту, те су заснивали нова насеља, докле су старији остајали пошто је имало довољно земље за рад. Има села у којима су све куће груписане у неколико група, те нема одвојених кућа (Бијело Брдо).

Раштркане и усамљене јесу куће новијих досељеника, који су заснивали нова насеља, али има тих нових досељеника и у групама међу старинцима, у коме су случају купили тамо читлук или се призетили.

Куће су на косама, у равницама, али их је највише по странама брда. У самим групама између појединих

кућа има растојања по 20-50 корака, а између појединих група размак је по $\frac{1}{2}$ -2 km.

Економске прилике.

Села овде описана јесу у крају, у којем још влада читлучки систем; земља, дакле, припада агама и беговима. Али има доста и сељака, који су сопственици земље, коју обрађују, пошто су је откупили од ага и бегова, њених ранијих господара¹⁾. Тако у селу Добруну сви сељаци имају своју земљу. Они су је већ као муслумани и пре имали. У селима Бијелој, Стоцу, Пријеворцу, Омаринама, Зубчу и Бјелушинама сви су сељаци на читлучким земљама. По осталим селима има сељака који седе на својој земљи.

Они, који седе на читлучким земљама — кмети, дужни су давати агама четвртину од жита и половину од сена, воћа, поврћа или место последњег дају, према погодби, новац — *џесим*. У селу Зубчу дају од свега четвртину. Још су чипчије дужне да о своме трошку граде куће и остале зграде.

Шуме су већим делом припадале агама и беговима, господарима земаља у селу, али су данас својина државна. Ретко да који сељак има забран поред своје земље. По допусту надлежне власти сељаци могу сећи дрва за своје потребе, као: огрев, јапију, ограду, пециво ракије и т. д.

Сељаци имају заједничких шума по планинама, где су им станови.

II. Кућа, двор и окућница.

Око куће је обично ограђено. У огради је каткад само кућа, а каткад и све зграде, а и башче око кућа. Има кућа и без икакве ограде; то су обично куће уса-

¹⁾ Народна предање прича да су некад села: Добрун, Бијела, Станишевцац, Везеново и Ваган била својина манастира Добруна.

мљене или изнесене на улицу или друм. Ту спадају и друмске кахве и ханови. Има случајева да је кућа ограђена само од стране улице, да се не би могло гледати унутра, а има и обратно да је кућа ограђена само од стране башча, осталих зграда и њива. Ограда је обично од баскија, а има их и од тараба, врљика, пармака и плота.

Кућа је обично у средини дворишта, а код ње а у дворишту су не само и остале зграде, већ и башче. Улази се с улице на једнокрилну и двокрилну *капију*.

Данашње куће у овим селима све су подигнуте после 1878. године, пошто су за време устанка све биле поплаћене. Слабо се памти какве су биле пре тога, а још слабије какве су биле пре Карађорђевог Крајине, када су такође све биле спаљене. Слушао сам да су пре Карађорђевог Крајине све куће биле *потрпаче*. То су биле врло просте зграде од брвана, преко којих је био један рог и на њему наслоњене даске на потрпачу и притиснуте тешким дрветом или каменом да их ветар не би разнео. Ове су куће унутра биле једнодељне, јер сѐбѝ није било. Причају да је прву собу начинио неки Јовица Бакић из Будимлије. Кад му је за то дознао ага, Алај-бег Гривинац, позвао га је к себи и наредио те су му ударили педесет штапова. Само су муслиманске куће у Добруну биле видане, и било је и башкалука уз куће, докле их сад нема.

Данашње су, пак, куће подигли усташи, када су се после ратовања 1875|78. вратили на своја огњишта.

Куће су *брнарџе* са магазином или су у приземљу без магазе, када су подигнуте на неколико басемака од земље. Брвна нису од једноставне у квадрат или с једне стране затесане омарџе или јелике као преко Дрине у Босни, већ су од иструганих балвана. Муслиманске куће у Добруну највише су на *подзиду*, т. ј. једна је страна куће на магази, а друга је на земљи. Над магазином је соба од чатме, шепера или брвана. Ако су од чатме

или шепера онда су олепљене земљом и окречене. Са горње је стране често донекле зид од камена, а после су брвна. Има их и у приземљу од чатме, ћерпића и камена. Има и *доксата*, који су с поља, а наткривени су кућним кровом.

Кровови су од смрчеве даске и *шимле*. У брдови-тијим местима кровови су врло високи због ветра. У пристраљеним местима с једне стране допиру до земље. Под је свуда од проструганих подница.

На већем броју кућа имају само по једна врата.

Димњаци су *баце на самар* или *ластавицу*, која се креће *сргом*. Има их, који су изнад огњишта уздигнути, оплетени и олепљени као кош за хватање риба, па се онда постепено сужавају до крова, кроз који пролазе и уздижу се за 60 см. на 4 или 6 диречића као какви чардаци, а овго су покривени даском. Слични су овоме димњаци од *лучника* из собе, који су уз фуруну, где се место свеће пали луч. Ови су димњаци изведени на таван или и на кров и зову се *оаци*.

Прозори су данас од стакла; најмањи су од 20|30 см., а највећи од 40|60. Прича се да је пре 1875. имало доста прозора *лондраша*¹⁾, који су били сувише ниски и мали.

Муслуманске куће у Добруну већином су по ва-рошки направљене. У скоро свакој кући има по оно-лико соба, колико и ожењених задругара. Затим имају по један *алват* за неожењене и госте.

У неким кућама с пролећа уносе у собу малу јагњад и јарад да не би промрзла, иначе нема кућа у којима живе под једним кровом чељад и стока.

Уз кућу имају *зграде* за ноћивање, где нема више соба у кући. Зграде су обично на подзиду, има их и на магазиама. У тим се магазиама држи пиће или кућна успрема, а горе се „наћа.“ Код оних у приземљу

¹⁾ Лондраши су прозори, на којима је лондра од бравењих трбуха разавета и служи место стакла.

само је један крај попођен, и ту се „наћа“, а изнад тога дела је потавањено и тамо се држи успрема. И зграде су од исте грађе и по истом плану као и куће само што оне немају огњишта. Ове зграде имају само веће и богатије задруге.

Још су око куће *кошаре* за марву, *мљекар*, *хамбар*, *салаш*, *мишана* или *јемишана*, *качара* и *свинара*. Ове су зграде од брвана, а има их и плетених од дебелог прућа; неке имају по један метар подзида. Салаша у новије време има и од летви. У кошарама на тавану држи се сено. Нарочита каква распореда ових зграда нема.

Још имају, далеко од кућа за читав километар, *клатнице*, у које се затвара стока и ноћива чобанин.

Сем неких кућа у Добруну и кућа поред друмова, све остале куће имају *поткућнице*, вртове и нарочито добре и велике шљиваке, који се још на све стране подижу.

III. Станови.

Сем ливада у селу и непосредној близини његовој имају сељаци ливада а и њива и у планини. На таквим местима подижу они *станове*, на које изгоне стоку, те је хране пићом тамо прибраном, пошто ову не могу кући свлачити. Стока се изгони у станове негде зими, и држе је тамо по неколико месеци, докле утроши тамо прибрану храну. Изгоне је, где је добра папа, и преко лета, а негде изгоне пошто се тамо ливаде покосе.

Ако је стока на становима само зими, онда су станови просте једноставне колибе од брвана. А ако се стока изгони и преко лета, онда су ти станови са преградама, као и куће на селу и имају „кућу“, собу, па и подрум, пошто се онда купи и мрс и код станова је и *маја* (планинка) са децом¹⁾. Уз станове се налазе и кошаре, наслони од преполовљених клада, телечари, јањечаци и торови за стоку.

¹⁾ Судови за рад око мрса јесу: *карлица*, *крављача*, *бакрач*, *палка*, *дебе*, *капа* *или* *чабрица*, *заструг* и *сито*.

Станова немају сви сељаци, већ само неки, и то из села Будимлије, Бијелог Брда, Трнаваца, Пријеворца, Омарина, Зубча, Бована, Бјелушина, Племе и Књегиње. Каткада држе по две три куће заједнички један стан, у ком случају свака планинка купи засебно мрс од своје стоке.

Станова има на Ђурковцу, који су Арсића из Будимлије, а Микавице из истог села имају станове на планини Клијену под Превијом. На ове станове изгоне стоку о Томину-дне, а враћају је о Ђурђеву-дне, те је лети напасају око села.

На Циги има 7 станова, од којих су 3 ријечанска, 3 сељака из Бјелушина и 1 сељака из Књегиње. Ови су станови удаљени од кућа појединих станара по 1 до $1\frac{1}{2}$ сахат. Неки од њих су трију или четирију породица, а неки су појединаца, који на стан примају и друге. Овде стоку држе од Видова-дне или Петрова-дне, па докле снег не падне. Пошто на овим становима имају велики сенокоси, то изгоне стоку и почетком великог поста или је у јесењ никако и не сјављују кући, већ је задрже до Божића.

На Дражевници има 11 станова, од којих су 8 сељака из Зубча, а 3 припадају сељацима из Ријеке штрбачке. Од кућа су удаљени по $1-1\frac{1}{2}$ сахат, а један од другог $\frac{1}{4}-\frac{1}{2}$ km.

У Црном Потоку имају 4 стана, од којих су 3 зубачка, а 1 је ријечански. Од кућа су далеко по $\frac{1}{2}-1$ сахат, а од једног до другог има $\frac{1}{2}-\frac{3}{4}$ km. Сви су појединаца, који к себи примају и друге. Стоку код њих држе од Видова-дне или Петрова-дне па до првога снега, а неки је држе и до Божића или је изгоне уз велики пост. Код ових станова има поред ливада и њива.

У Дувници је 11 станова неких сељака из Бијелог Брда, Будимлије и Ријеке штрбачке. Удаљени су од кућа у Бијелом Брду $1\frac{1}{2}$ сахат, а од ових у Ријечи 2.

Размака између њих има местимице $\frac{1}{4}$, негде $\frac{1}{2}$, а има и по $\frac{3}{4}$ km. Стока се изгони о Петрову-дне, а враћају је у село о првом снегу или пред Божић; неки је изгоне и уз велики пост и држе докле снег не окопни. Код ових станова има и њива.

У Сјеножетима имају 22 стана; 2 су сељака из Бијелог Брда, 14 из Ријеке, 3 из Бована и 3 из Бјелушина. Сељацима из Бијелог Брда далеко су 1, онима из Ријеке $1\frac{1}{2}$, а онима из Бјелушина и Бована по 2 сахата. Један од другог су далеко по $\frac{1}{4}$ - $\frac{3}{4}$ km. Стоку изгоне о Петрову-дне и тамо је држе докле снег не падне; неки је изгоне и по Божићу и уз велики пост и држе је тамо на храни докле у селу снег не окопни.

На Равним Њивама има само један стан, који је Чолаковића из Омарина. Од села је далеко $\frac{3}{4}$ часа. Стоку изгоне само зими.

У Главичици има 5 станова, који су Буровића из Трнаваца. Од села су далеко $1\frac{1}{2}$ сахат, а између појединих има по $\frac{1}{2}$ -1 km. размака. Стоку изгоне око Томина-дне и тамо јој полажу до Бурђева-дне. И преко лета је изгоне на пашу, пошто покосе ливаде, али је враћају кући на преноћиште.

У Самаревини имају 2 стана: један је једног сељака из Бијелог Брда, а други је једног из Трнаваца. Од кућа су далеко по 1- $1\frac{1}{2}$ сахат, а између њих има око $\frac{1}{2}$ km. Стоку изгоне кад и они у Главичици.

Земље, на којима су станови, припадају, као и оне по селима, станарима или агама, који за њу добијају свој хак или погођени ћесим.

IV. Постанак данашњих села и порекло становништва.

Судећи по старинама и народном предању да се закључити да је на већини места данашњих села било

насеља и у ранјим временима. У неким од тих села одржала се и веза у становништву, али је код већине села она прекинута. Прича се на име кад су се претци појединих породица сеоских насељавали овде да су наилазили на земље запуштене и већим делом и у шуме зарасле, а међутим многе старине по селу и око њега неминовно упућују на то да је ту било насеља, чији су они трагови. Села, за која се не познаје да су раније била насељена, а прича се да садањи досељеници нису ту затекли становништва, јесу: Бијела, Станишевац, Ријека, Трнавци, Пријеворац, Омарине и Увац. Сва су ова села најнезгоднија за обрађивање било својом висином, било пластиком или неплодношћу земљишта, сем села Увца, које је најниже од свију овде описаних села, а које је постало у најновије време због специјалних узрока. Види се да су насеља продирали из равнијих места у планине. У селима: Добруну, Стоцу, Даниловићима, Зубчу, Племи и Књегињи има везе између ранијег и садањег становништва. Остала су села обнављана и то највише у другој половини XVIII века.

Узроци расељавања становништва јесу у познатом читлучком систему, који је подржавао покретљивост кмета. Затим је, и то у врло великим размерима, имало утицаја и трвење са Турцима, које чини и периоде у животу ових насеља. Тако су на име у време Карађорђевог Крајине сва ова села попаљена и куће срушене, а тако исто и за последњег ратовања 1875.—1878. год. Оба та пута била су и велика расељавања. Од немалог су утицаја биле и болести, које су отуда бесиле при крају XVIII века и 1836. године.

Од 80 породица, колико их има у описаним селима, за 7 се изрично тврди да су старинци, за 15 се не зна да ли су старинци или су досељеници; без сумње ће и међу овима бити старинаца. Ови чине 27,50% од свију породица. Из XVIII века, када су засељена готово сва

данашња насеља, која су до тада била пуста, имамо 17 породица, и то 8 из прве, а 9 из друге половине. То износи 21,25%. После Карађорђевог Крајине јаче је досељавање, тако да за прву половину XIX века имамо 12 досељених породица односно 15%. За трећу четвртину истога века тај се број, увевши време у обзир, повећао скоро за 2 $\frac{1}{2}$ пута, јер имамо 14 нових породица, односно 17,50%. За последњу четвртину прошлога столећа, тај се број није увећао, као што бисмо очекивали, јер имамо 15 нових породица, што износи 18,75%.

Али је ипак становништво више увећано множењем старинаца и досељеника из XVIII века, него ли досељавањем и множењем новијих досељеника из прошлога века. Што се самих тих досељеника тиче, пада у очи да што смо ближе данашњем времену, да су ти досељеници све из ближних крајева. Тако су досељеници из XVIII века већином из средње Херцеговине и Црне Горе, они из прве половине прошлога века из северних су крајева Херцеговине, а они из друге половине XIX века обично су из најближих крајева.

По вери је данашње становништво православно и муслманско. Од последњег има само 6 породица и све су у Добруну. То су вероватно остаци посаде града Добруна. Једну од тих породица зову Диздаревићима, и причају да су њени претци били диздари поменутог града. Прича се да је било мухамеданаца и у Даниловићима, који су се у време Карађорђевог Крајине морали раселити. Још се прича да је у Бјелушинама био оцак некаквог бега Пашића. Ту у близини крај друма има и једно турско гробље.

Да сада прегледамо породице по месту одакле су се доселиле.

Из доњег Полимља:

Из Борановића	2	пор.
» Миоча	1	»

Из Прибоја	2	пор.
Од Лича	1	»
Из Соколовића	7	»
» Раванаца	3	»
» Мокронога	7	»
» Ресића	2	»
» Пребидола	2	»
» Рудога	1	»
<hr/>		
Свега	28	пор.

Из Херцеговине:

Из Пљеваља	1	пор.
» Села	1	»
» Отиловића	1	»
» Поблаћа	1	»
» Пљеваљске нахије	1	»
» Косатице	1	»
» Пријепоља	1	»
» Херцеговине (не знају место)	1	»
<hr/>		
Свега	8	пор.

Из Старог Влаха:

Из Јабланице (ужички округ)	4	пор.
» Нове Вароши	2	»
» Рутоша	1	»
» Свијетњака	1	»
<hr/>		
Свега	8	пор.

Из Црне Горе:

Из Корита	1	пор.
» Грахова	1	»
» Пиве	2	»
» Дробњака	1	»
» Риђановића	1	»
» Језера	1	»
» Колашина	1	»

Из Цикота	1 пор.
» Мораче	1 »
» Шаранаца	1 »
	<hr/>
Свега	11 пор.

Из Босне:

Од Дрине	1 пор.
Из Чешља (код Вишеграда)	1 »
» Старунића (чајнички котар)	1 »
» Босне (не знају место)	1 »
	<hr/>
Свега	4 пор.

Из околине Бијелог Поља:

Из Вранеша	1 пор.
	<hr/>
Свега	1 пор.

Свега је, дакле, 60 породица за које се зна одакле су досељене, према 20, колико је старинаца и оних за које се не зна одакле су досељени. Сви су досељеници из крајева на југу, сем 5 породица које су са севера, међу којима је 1 из Чешља изнад Вишеграда и 4 из Јабланице у Србији. Пада у очи да су све 4 породице из Србије, из једног места, што ће, без сумње, бити скопчано са неким специјалним узроцима. Највише је досељеника из додине лимске, па онда из Црне Горе, Херцеговине и Старог Влаха. Сасвим је незнатно досељавање из Босне — свега 4 породице.

Старине.

У области, чија су села овде описана, има врло много остатака од старина, пошто је због њене жупности и плодности била насељена од најстаријих времена.

Да најпре поменемо селишта, пошто су она у најближој и најтешњој вези са насељима. Њих има испод града Добруна, у Станишевцу, на Покојиштима у Вељепољу, у Вагну, у Даниловићима више старога друма, на месту званом Опћине; даље их

има по Јастребовачи изнад Будимлије, изнад Божовића кућа у Бијелом Брду, на Прибојинама и Околиштима у Ријечи штрбачкој, на Запади ниже Штрбаца, изнад Марића Луке на Баници, по Племи, Књегињи и Сиврој Гори изнад штрбачких села.

Остатака од градова има у Добруну и на Прибојинама у Ријечи штрбачкој.

Црквина има у Добруну, на брду више Смрдана, више Топузове Воде у Трнавцима, на Кондовини између Ријеке и Омарина.

Значајне су старине стара гробља. Њих има више врста. Најстарије су преисторијске *громиле*, којих има на Околиштима између Ријеке и Зубача, на Пољцима ниже цркве у Штрпцима и на Запади источно од цркве изнад реке Увца. Друга су гробља са познатим *стећцима*. Таква су у Под-Омару у Дојњем Добруну, на Дубу у Бијелој, Пољцима у Стоцу, Покојиштима у Вељепољу, затим на Бијелом Дријењу, на Мраморинама у Будимлији, на Главници у Бијелом Брду, на Кондовини, Равном Гају више Пleme и у Дувници. Од старих муслуманских гробаља имамо у Добруну једно крај џамије и друго крај турбета у Јелаху. Затим има још једно на брежуљку Нишани у Штрпцима крај пута, где овај скреће ка селу Увцу. Мраморје, које је на тим гробовима, у највише је случајева без икаквих натписа. Али га има и са натписима и разним цртежима. Тако на једноме у Будимлији ниже кућа Микавица, који изгледа као саркофаг и има без плоче у подножју 1,80 у дужину, 0,85 у ширину и 1,04 m. у висину, изрезан је један коњ, висок 0,35 и дуг 0,45 m. На другоме, који је на Бијелом Дријењу и има у дужину 1,28, у висину 0,52 и ширину 0,72 m., имају урезане две људске прилике; с десне стране је мушкарац, а с леве је женска. Мушки је лик велики 0,75/0,17, а женски 0,60/0,11 m. Десне су им руке на грудима, а левим држе као неки скиптар са јабуком на врху. Ноге су испод колена претурили једну преко друге.

Од старих путова такође има доста трагова. Тако познају се трагови пута, који је водио из Вишеграда изнад Даниловића, преко лугова у Будимлију, одатле на Караулу и кроз Штрпце на Увац. Даље се познаје пут, који је водио преко Јастребоваче на Видаковиће у Будимлију. Затим се зна за пут, који је водио од главног пута од Вишеграда на Увац ниже Вељепоља [уз Лијешањ на Караулу, па низ Мрко-до и Бјелушу на Вардиште и даље у Србију. Од путова из турског времена зна се за *џаду*, која је водила из Вишеграда уз Рзаав, на Јагодину, преко Челикове Ћуприје у Добрун, преко Спасовика уз поток Будимлију на Караулу, данас

Бијело Брдо, па низ Омарине и Штрпце на Увац. Има још је пут, који се одвајао од главног друма код Челикове Ћуприје, ишао преко Борја испод Бијеле, уз Раздолине, Станвшевац, Бјелушу, у Вардиште и Србију. Од Будимлије се одвајао на једну страну пут, који је ишао преко планине Варде у Рудо и на други пут преко Пријеворца у Трнавце и Вардиште.

Сем овога налазе се чешће стари сребрни и бакарни новци и друге ствари, као лонци и др.

У. Занимање становништва.

Становништво се највише бави земљорадњом и сточарством. Од производа, који се највише износе на југу, јесу: пшеница, која особито роди у Добруњу и Будимлији, а и добре је каквоће, те је на цени и јако се тражи. После пшенице најзнатнији је производ шљиве и ракија.

Богатији се сељаци уз ово баве и сточарством; нарочито негују свиње.

Од спореднијих послова баве се *мајсторијом*. Овдешњи сељаци граде куће и по околним селима, затим код подузетника режу јапију за извоз. Некад су ишли у Србију у рад и тамо сушили шљиве и пекли ракију.

ПОСЕБНИ ДЕО

Добрун.

Положај села. — Село Добрун једним делом својим лежи у равници поред реке Рзава, а другим је делом по странама те реке и потока Будимлије.

Сеоске су куће поред Рзава и потока Будимлије — Горњи Добрун, затим изнад поменуте реке и потока, а испод планина Злодола и Масача — Дојњи Добрун; затим има кућа на другој — осојној страни, и то су Торине.

Село је богато пијаћом водом, која се носи с извора. Најглавнији су извори: Годун код цамије и Минино Врело код прве у Горњем Добруну, затим врело Кривача и један извор код доње Ђуприје у Дојњем Добруну.

У селу има и једно врело звано Грозничава Вода, за које веле да лечи од грознице, откуда му и име.

Земље и шуме. — Поред Будимлије Добрун има највише земаља за обрађивање. Зиратна земља обично је груписана око кућа. Још се налазе њиве у Кулаузовини у Дојњем и Жутици, Спасовику и Градини у Горњем Добруну. Земља је дебела и врло родна, издржљива је на суши и нема потребе да се гноји више од један пут у десет година.

Ливада имају по брду Риочу, које је од села један сахат далеко.

Село има овоје испаше око села, које су у Злодолима и Масачу јужно изнад села, Орлини и Раздолинама северно и Вижу источно од села. Стока се напаса по тим испашама, не удаљујући се даље од једног сахата од куће.

Око села је шума са свију страна. Те су шуме: Злодоли, Масач, Раздолине, Виж и Рогови. Прве три су по $\frac{1}{2}$, а последње две су $\frac{1}{2}$ -1 сахат од села далеко.

Тип. — Неке су сеоске куће груписане у неколико група неке су на осами. У групама су куће Под-Омаром, у Дојњем бруну код ђуприје и код цамије у Горњем Добруну, а изм њих на целом простору расуте су усамљене куће.

Под-Омар од Дојњег Добруна раставља Рзав. А Горњи брун од Дојњег раставља такође Рзав, а од Торина коса Спасо Од Под-Омара до кућа у Дојњем Добруну код ђуприје има 2 а одатле до сеоске цркве 0,5 km., а од цркве до цамије у рњем Добруну 1 km. и толико исто одатле до Торина.

Куће у групама раздалеко су једна од друге по 20-100 кор а има их које су сасвим ублизу. Између раштрканих има по па и по цео километар. Оне у групама обично су куће једне и породице. Али у тим групама има и уметнутих кућа нових д љеника, који су ту купили земљу или дошли на мираз. Село дакле, некад било још раштрканије.

У селу има 31 кућа и то: у Под-Омару: Мухићи (7), Ис (4); у Дојњем Добруну: Диздари (8); у Горњем Добруну: Дуп (2), Громиле (2), Мухићи (4); у Торини: Башићи (1), Лагумције Цанани (1)¹⁾, Поповићи (1).

Име. — Народ прича да је село добило ово име од кадашњег имена извора Годуна, који се звао *Добрун*. Та извор од најбољих у селу. Кулаузовина, поље у Дојњем Добру тако се прозвала по Јовану Кулаузи, који је издао Турцима добрунски, те је, потурчивши се, добио то поље за награду. рине у Горњем Добруну тако су прозване по торовима, које на томе месту некад Добруњани држали.

Постанак села и порекло становништва. — Поред рвина старога града Добруна, који нам доказује да је на ме данашњег села било насеља, и народно предање нам то гов Оно још додаје и то да је било времена, када је у овом с било више кућа него што их је данас, а било је када је тај б био и мањи²⁾.

Од породица су: *Мухићи*, који воде порекло од нека Јована Кулаузе, који је, као што је речено, издао Турцима добрунски.

¹⁾ Осамљене куће убројане су у крај коме су најближе.

²⁾ Рус Глазервинг у својим путним белешкама од 1857. год. вели: д тада био у Добруну 20 турских и 2 српске куће (Књ. радови Дучића, књ стр. 101).

Диздари су такође староседеоци. Прозвани су овако с тога што им стари били диздари града добрунскога. Причају још да је *диздар*-ага чувао уз град и цркву добрунску, зашто је годишње добијао: дукат, кокош и чарапе. Од ове су породице *Исићи* и *Самани*.

Скорашњи су досељеници: *Громиле*, којима је старо презиме *Јадаровићи*, доселили су се пре 30 година на откупљену земљу у Громјала код Прибоја. Овако се зову по месту одакле су.

Лагумције су од Асана Лагумције, који је дошао из села *Српановића* пре 15 година на мираз.

Душићи су дошли пре 10 година из Миоча на читлучку земљу.

Башићи су дошли пре 8 година из Жупе од Дрине на мираз.

Поцовићи, једини хришћани у овом селу, дошли су пре 5 година из Пљеваља у кафану крај цркве. Држе трговину. Славе св. Николу.

Пре устанка од 1875. год. у овоме су селу били и то на градини неки Јевђевићи или Васиљевићи, који су се тада одселили у Риоч у Станишевцу.

Старино. — Најзнатнија је старина у овом селу, као и у целом овом крају, град Добрун, који је, по причању народном, погинуо Проклета Јерина. Град се налази у стенама на ушћу потока *Созимлије* у Рзав. Зидине су доста добро очуване. Кад се одознава посматра могу се видети градска врата и кула стражарица. Познају се и трагови предграђа испод града; нарочито падају у очи темељи једне велике зграде, дугачке 30, а широке 15 m. По томе како је град пао у руке Турцима, као и то како је запаљено предграђе, има у народу предање, које је саопштио попу Алекса Буровић у Источнику за 1887., стр. 30. И за време Турака у њему је била посада и управљао царев диздар.

Још је такође знатна старина манастир, који је, по свему судећи, врло стар¹⁾. Предање вели да је после пада града он био запаљен и поробљен. Около манастира је камена ограда, која се зове *град*, зидови су по 1,50-2 високи, а по 0,60 m. широки. На југо-западном крају тога зида има широка табија, велика до 5000 m². На северном и западном делу зида велике су развалине, које могу бити рушевине од манастирских ћелија.

Пошавши од цркве на северна врата црквене порте ка стенама, између којих тече један поточић, куда води пут у Раздо-

¹⁾ Опис у Гласнику Земаљског Музеја за Босну и Херцеговину 1891. стр. 283-293., а натпис са ње објављен је у Просвјети за 1887., стр. 30.

лине, изађе се на једну малу равницу. Ту лево има једна косоглатка стена, на којој су неки цртежи на простору од 6,50 дужине и 3 m. висине. На доњем крају види се једна људска слика с издубеним лицем, која једном руком показује на ниже. При врху друга једна рука, не ове слике, показује на више. Сем овога има још неких колутава и крстова с иницијалима И. X. и т. д. Народ вели да рука окренута доле показује место, где је сакривен манастирска остава. Прича се да је неки градски диздар правцу где рука показује копао и нашао многе драгоцености које и данас један од Диздаревића држи сакривене у амбару¹⁾. Рука окренута горе показује где је друга остава. По томе правцу тражили, али нису ништа нашли.

Предање прича да су овоме манастиру припадале земље околне Добруна, Бијеле, Велетова, Станишевца, Вељепоља, Мацута, Вагница па чак и оне у Брезују и Дојњим Соколовићима. Даље се прича да су манастирски станови били на Станишевцу, да су у Вагници били хамбари манастирски и вагало се жито.

Десно изнад цркве у стенама, пошавши ка Раздолинама, има једна пећина, око чијег је улаза било озидано сигом. Испод вратног прага тога зида има 1,50 m. Унутра је, веле, као у соби. Ту су, кажу, живели испосници, који су одатле силазили цркви само о великим празницима, и да су обично конопом воду дохватили са потока, који испод те пећине тече. Таква има пећина и у Орлини изнад Рзава. Ова је друга пећина, како причају, преко страна, има два боја, на доњем јој је боју утесан бунар, који никад не пресушује.

Ниже града, на ушћу потока Будимлије у Рзав, има цамију коју је, како се прича, подигао још султан Селим и која је данас одржана. Око цамије је старо гробље са нишанима без натписа. У Јелаху још има и једно турбе од сиге, на четири стуба које је некаква Асан-бега. У оба се ова гробља и данас копају муслумани.

Око дачашње цркве има неко старо гробље са стећцима које је већ у земљу зарасло. На месту Градини такође има једно старо гробље, у које се и данас копају. На 0,5 km. ниже цркве крај друма, има један разбијен стећак, на коме су три круга са неким нечитким натписима. Други је један такође са натписом пао у Рзав. Оба су се ова стећка откопљала са брда Градине и старога гробља.

¹⁾ Кажу да је тај амбар нарочито злато саграђен. На пр. зидови су двоструки од проструганих подница између којих је набијен песак.

Бијела.

Положај села. — Село лежи изнад Рзава са десне му стране, у присоју, на северу од Добруна.

Куће су сеоске растурене по тој присојној страни.

У селу се пије вода с извора: Бијеле Воде, Клијена, Бабине Воде и Диздареве Воде.

Земље и шуме. — Земља за обрађивање је груписана око кућа. Сељаци имају још земаља по Раздолинама, које су пола часа од села далеко. Земља је средње родности.

Испаше своје имају сељаци, као и они из Стоца и Станишевца, у: Раздолинама, Стоцу, Чешљару, Риочу и Бјелуши (испод Ковануше до Вардишта). Све су близу села, те се стока не мора удаљавати од куће више од $1-1\frac{1}{2}$ сахата.

Свуда су око села шуме, које се зову Раздолине, $\frac{1}{2}$ сахата и Чешљари, 1 сахат од села далеко.

Тип. — Куће су расуте по једној страни на растојањима од по 50-500 корачаји. Кућа има 16 и ове припадају једној породици — Тасићима, од које је још 1856. била само једна кућа. Од те су се куће све садашње одвојиле и крчењем створиле себи земљу за рад.

Име. — О имену села нема у народу никаквих прича ни тумачења.

Постанак села и порекло становништва. — Народно предање прича да су на месту данашњег села биле ливаде манастира Добруна, које су после турске најезде разграбљене. Сељаци причају да је први кмет који се овде населио, Тасија Кујунџић, овде дошао после Карађорђевог Крајине са Чешља ниже Вишеграда, а старином је био из Грахова, од породице Кујунџића. Од њега су Тасићи, који су једини у овом селу и којих данас има 16 кућа. Славе Св. Николе.

Сеоско је гробље ниже куће Јована Тасића.

Стслац.

Положај села. — Село Столац лежи на брду изнад села Бијеле. Куће су му растурене по једној висоравни.

У селу су ови извори: Близанци, Ревеник, Мутница и Возник.

Земље и шуме. — Земља за обрађивање сва је груписана око кућа, средње је родности. Ливада имају у Великом Јанчу преко брда за Стоцем; то је место од села добар сахат далеко.

Испаше су сеоске у околним шумама, као : Раздолина Стоцу, Чешљару, Риочу и Бјелуши. Те су шуме близу, те се стока не удавава више од $1-1\frac{1}{2}$ сахата од села.

Око села су свуда унаоколо шуме, које се зову : Раздолина $\frac{1}{2}$ и Чешљари, 1 сахат од села далеко.

Тип. — Куће су растурене по једној висоравни, и не чине никакве групе. Све су дељењем постале од једне, па су нови домаћини двојеници градили куће на земљишту, које им је у део пало од оне коме су још додавали крчењем новог. Данас има 8 кућа, те село ипак зове селом.

У селу је једна породица под три различна презимена : Јазаревићи (5), Радовановићи (1) и Миловановићи (2).

Име. — Село је ово име добило по једној великој сточици изнад села, која изгледа као столац — сто.

Постанак села и порекло становништва. — Сељаци причају да су им стари на овоме месту још од *џета* (пада Босне).

Породице су : *Лазаревићи*, *Радовановићи*, *Миловановићи* и *Шимшићи*. Све су ове породице постале од једне. Кад су се двојили, нити како су се пре звали не знају. Староседеоци су, и то што је речено, још од „џета“. Славе Св. Јована.

Гробље им је у Долу.

Станишевац.

Положај села. — Село Станишевац лежи на истоку од села Бијеле и Стоца, северно од Добруна, а на југу од Вардишта.

Неке су куће северно у присоју — Станишевац, а неке су јужно у присоју по косама изнад Вардишта, и тај се део села зове Ковануше или Загвожђе.

У селу се пије вода са чесме Ковануше. Чесма Риоче Дobre Воде ниже села и језера у Раздолинама.

Земље и шуме. — Куће су у овом селу у страни испод брда, а њиве и ливаде су испод њих у пољу. Затим имају њива и ливада по Риочу и Загвожђу до којих је од села $\frac{1}{4}-\frac{1}{2}$ сахата. Земља је осредње родности; на местима је и каменита (у Ковануше).

Испаше су сеоске у шумама око села, као : Раздолина Стоцу, Чешљару, Риочу и Бјелуши (испод Ковануше до Вардишта). Те су шуме у непосредној близини сеоској, те се стока не удавава од села више од $1-1\frac{1}{2}$ сахата.

Са свију страна села су шуме, које се зову : Раздолина Бјелуша, по $\frac{1}{2}$ и Столац, 1 сахат од сеоских кућа далеко.

Тип. — Куће су подељене у две групе: у Станишевцу и у Ковануши. Станишевац од Ковануше раздваја брег Границе. Затим има још једна кућа на месту Риочу, више Раздолина, а ниже Станишевца. Од Станишевца ову кућу дели пут Вишеград — Вардиште и вода Риоча. Између Станишевца и Ковануше има скоро 2 km., а од најниже куће у Станишевцу до оне на Риочу има $\frac{1}{2}$ km.

У Станишевцу су куће поврх њива и ливада, а испод брега Границе. Растурене су по једна, по две у крај пута или даље од њега. Између оних које су ближе, растојање је по 20-30, а између удаљенијих по 100-300 корака. Куће су у близу с тога што им је земља за рад на једном месту.

Оне по Ковануши су раштркане по косама које деле долине. Куће су раздалеко једна од друге на 100 корака до $\frac{1}{2}$ km. Овде су, опет, куће раздалеко што им је зиратна земља растурена по косама и странама.

У овоме је селу некад била само једна кућа, па кад се некад два брата, на којима беше остала, поделише, један остане на Станишевцу, а други се одсели у Кованушу. Од њих двојице данас на Станишевцу има 9 и у Ковануши 5 кућа. Како се ко одвајао тако је подизао кућу на одељеним чифлучким земљама и крчевинама.

У селу има 15 кућа, од којих су Шимшићи и Јевтићи од оне браће и Јевђевићи (Васиљевићи).

Име. — Прича се да је село ово име добило што су некад по месту на коме је оно сада били манастирски станови. А Ковануша је добила име од воде Ковануше.

Постанак села и порекло становништва. — На месту овога села, прича се, некад су били станови манастира Добруна¹⁾. Када је манастирско имање разграбљено, аге и бегови су га сами радили или су га давали под „хак“ и тек су се доцније овде кмети населили. Први су кмети била два брата Шимшића из Стоца, који су своје земље, које су имали у Стоцу на Загвожђу продали један безима Ченгићима, а други Диздаревићима и дошли на агинску земљу. Један од њих се оделио на Кованушу и од њега су 5 кућа *Јевтића*, који су тако прозвати по деду Јевти; од другог су *Шимшићи* на Станишевцу. Славе, као и њихови рођаци у Стоцу, Св. Јована.

¹⁾ За неке развалине на Риочу изнад кућа Јевђевића причају да је била кућа старара, а по Раздолинама и низ поток између стена изнад цркве добрунске налазе се земљани чунци за које се прича да се њима млеко од станова спроводило манастиру.

Јевђевићи или *Васиљевићи* су дошли из Добруна око 187 год. Славе Св. Николу.

Гробље је између Станишевца и Ковануше, на једној кос

Ријека добрунска.

Положај села. — Село Ријека добрунска наводи се источи од Добруна, у правцу према Увцу, а у страни левој — осојн потока Будимлије.

Куће су растурене по тој страни, а места, где се налази зову се: Ријека, Мирићи и Крстац.

У селу се пије вода са Вучје Воде, извора у Врановини Добре Воде у Варди.

Земље и шуме. — Њиве су испод кућа. Земља је осредне родности. Ливаде су пола сахата од села далеко на месту Класовини.

Испаше има довољно, јер је има по селу, око села, хуријама и шумама: Вижу, Роговима, Варди, Врановини и Странама. Стока се не удаљава више од $1-1\frac{1}{2}$ сахата од села.

Шуме има са свију страна села, то су: Виж, Стране, Роговина, Варда и Врановина, које су по $\frac{1}{4}-1\frac{1}{2}$ сахата далеко од сеоских кућа.

Тип. — Куће су сеоске у главном подељене на три групе. Прва је на месту Крстац, друга на месту Мирићи и трећа на месту званом Ријека. А има кућа и изван ових група. Крстац и Мириће растављају поточић и њиве, а Ријеку од Мирића растављају зирати. Између појединих ових група растојање је по $1-1\frac{1}{4}$ км.

У групама куће су у близу, тако је у Ријечи и Мирићима растојање између појединих кућа по 50-100 корака, а између оних на Крцу још мање — по 30. Између кућа раштрканих ван ових група растојање је по $\frac{1}{2}-1$ км. Куће у поменутиим групама сасвим су зближене, и обично припадају једној породици, као Тотлића и Јевђића у Мирићима и Бабића у Крцу.

Главни разлог томе што су неке куће овако ублизу, а друге раштркане лежи у груписаности и разбацаности земље за рад.

У селу има 15 кућа, од којих су у Мирићима 9, на Крцу и осталих 5 у Ријечи. Породице су: Бабићи (2), Зарићи (1), Тубићи (1), Васиљевићи (1), Тотлићи (5), Јевђићи (4) и Марковићи (1).

Постанак села и порекло становништва. — Село је новије порекла, пошто у близини нема никаквих остатака од старина, затим су све породице новије и што се не прича да је пре да

шњих насељеника ко ту становао. Изгледа да је овде била шума, ју су доцнији насељеници искрчили.

У селу су ове породице: *Јевђићи*, старином из Херцеговине из Сѣлѣ, одакле су дошли у Соколовиће, а отуд пред Карађорђеву Крајину у Ријеку. Ово је најстарија породица у селу. Д су дошли било их је једна кућа, а данас су четири. Славе Игњатија.

Тотићи су из Пријеворца дошли уз Карађорђеву Крајину. Славе Св. Јована.

Бабићи су дошли од Лима пре 30 година. Старо им је презиме *Вилићи*. Има их и данас више кућа на староме месту. Славе Св. Јована.

Зарићи дошли су пре 30 година из Соколовића, где их има 3 куће. Славе Св. Јована.

Васиљевићи су досељени пре 22 године из Соколовића. Славе Лазара.

Тубићи су дошли такође из Соколовића пре 15 година. Славе Јована.

Марковић је дошао из Гаћица у Соколовићима Јевђићу пре године и призетио се, па је онда прешао на засебан читлук. Славе Св. Јована.

Највише је ово досељавање било због недовољне земље за куће на староме месту.

Гробље је у Мирићима.

Вељепоље.

Положај села. — Село се налази источно од Добруна, у долини према Увцу, а у страни десној присојној потока Буковице.

Куће су растурене по страни, а места на којима су зову се: Вељепоље и Раичевац.

У селу је најглавнији извор Милошева Вода.

Земље и шуме. — У селу су земље за сејање, па и нешто шума груписане око кућа. Земља је средње родности.

Испаше има довољно, јер је има по селу, хуријама и шумама око села. Испаше за сеоску стоку јесу по хуријама око села и шумама, као: Вижу, Роговима, Варди, Врановини и Странама, што је по 1-1 $\frac{1}{2}$ сахат од села далеко.

Шума има свуда око села, као: Виж, Стране, Рогови, Варда и Врановина по $\frac{1}{4}$ -1 $\frac{1}{2}$ од села далеко.

Тип. — Куће су сеоске расуте по једној страни, на растојању од 20-100 корака; само је једну кућу од осталих одвојила једна ливада. Место, на коме је та кућа, зове се Раичевац, кућа је удаљена од најближе куће у селу за 1 km.

У селу су биле 2 куће, које су се размножиле и растуриле по селу; од њих је данас 7 кућа. Још је ага довео једног новог кмета, те сад има 8 кућа, у којима живе 3 породице: Јакшићи (3). Матићи (4) и Перишићи (1).

Име. — Прича се да је село ово име добило по томе што је на томе месту некад била велика ливада — поље манастира Добруна.

Постанак села и порекло становништва. — Село је било по причању сељака, својина манастира Добруна. Судећи по старом гробљу на Покојишту и зидинама које се ту налазе, било је насеља на овоме месту. Прича се да је у овом селу живео некака Војин спахија, који је био врло богат, још је био уважаван од добрунских потурчењака.

Породице су у селу: Јакшићи, најстарија породица у селу за њу се не зна кад се ни одакле доселила. Славе Св. Јована.

Матићи су дошли из Чешља код Вишеграда, после Карађорђевог Крајине, кад и Тасићи у Бијелу. Прадед Мато им се брани однекле привезио код Тасића у Бијелој. Славе Св. Стевана.

Перишићи, доселили се пре 10 година из Дојњих Соколовића, због недовољне земље за обрађивање. Тамо их има више кућа. Славе Св. Ђорђија.

Старине. — На Покојиштима има једно селиште и крај њега старо гробље са стећцима.

Сеоско је гробље ниже Покојишта.

Даниловићи.

Положај села. — Од Ријеке добрунске у правцу према Увцу, с јужне стране друма, а леве потока Будимлије, налази се село Даниловићи, а са друге стране потока и друма јесте његов заселак Ваган.

Куће су, дакле, у Даниловићима у осојној, а у Вагану присојној страни.

Село изобилује пијаћом водом, а најбољи је извор Ђекова Вода.

Земље и шуме. — Земља за обрађивање је сва и нешто косница груписана око кућа.

Испаше има довољно по селу, хуријама и околним шумама, Вижу, Сувој Гори, Варди, Врановини, Ђурковцу, Сировој, Роговима, Вјетренику и Странама до Бијелог Брда. Менице стока се гони и по два сахата од села.

Шума има свуда околу села, то су: Врановина и Варда, допиру и до самога села.

Тип. — У селу су две групе кућа: једна у Даниловићима и друга, у којој су свега 2 куће, у Вагану. Њих дели поток Буваја и друм Вишеград — Увац. Између њих има растојања $1\frac{1}{2}$ ка. Већина кућа је у омањим групама, које чине куће једне данице. Ове су групе на различитим одстојањима. Тако између Милановића и Ђукановића има око 100 корака, од кућа Милановића до кућа Томића има 50-80 корачаји, а две куће Луцкића далеко су од кућа Милановића читав километар. Кућа Јековића удаљена је од кућа Ђукановића 100 корака. Кућа Бошковића је удаљена од горњих кућа за 1, а кућа Оровића за 2 ка. Куће у групама раздалеко су по 20-30 корачаји. Оне две у Вагану наблизу су једна другој. Усамљене куће су доцнијих становника, који су се населили на искрчене читлучке земље.

У селу имају 22 куће, од којих су 20 у Даниловићима, а 2 у Вагану. Породице су ове: Ђукановићи (5), Милановићи (7), Томићи (3), Видаковићи (2), Луцкићи (2), Јеремићи (1), Бошковићи (1) и Оровићи (1).

Име. — Село је добило ово име, како се прича, по некакву кућу у Данилу, који је овде седео и заповедао. Ваган се овако звао што су ту биле ваге, на којима се мерило манастирско млеко, или како други веле, манастирско млеко.

Постанак села и порекло становништва. — Прича се да је првобитно место овога села било насеља од старина. Некадањи су му становници били Турци, који су исељени уз Карађорђеву Крајину.

Данас су у селу ове породице: *Милановићи*, досељени пре 100 година из Раванаца. Ово је најстарија породица у селу. Славе Св. Јована.

Луцкићи су досељени из Штрбаца пре 100 год. Старо им је име Дробњаковићи; садање им је презиме по деди Луци. Славе Св. Ђорђа.

Ђукановићи су досељени из Будимлије после Карађорђевог изласка. Славе Св. Николу.

Томићи су дошли пре 80 година из Бована. Мати их преудавши се, довела Томићима у кућу, те им садање презиме није право. Славе Св. Андрију.

Оровићи су се доселили пре 50 година из Шипа у Соловцима. Славе Св. Јована.

Видаковићи су дошли пре 50 година из Будимлије. Славе Св. Лазара.

Бошковићима је дошао отац пре 30 година из Дојњих Коловића и призетио се код Милановића. Славе Св. Стјепана.

Јеремићи су се доселили пре 30 година из Мокронога Ђурановићу, а после на засебан читлук. Старо им је презиме Милановићи, али нису сродници с првим Милановићима. Славе Св. Јована.

Старице. — На месту званом Опћине има једно селиште. Причају кад је на том месту било село, онда је у њему било Опћина, те је отуда и месту дошло име. На староме друму, а у близини горњег места, има место Ковачница, где су, причају, били ковачи.

Копачу се у гробљу на коси код Лучића куће.

Будимлија.

Положај села. — Од села Даниловића у правцу према Увчаници наводи се село Будимлија. Село је подељено цестом и потоком Будимлијом на два дела, те су куће сеоске растурене по осојним и присојним странама потока Будимлије.

Куће су већином разбацане по странама и косама брдских крајева и косе у којима су куће јесу: Арсићи, Брдо, Видаковићи, Мисаиловина у осоју и Будимлија, Ковачевина и Вреоца у присоју.

Село обилује пијаћом водом, а најбољи су извори: извори у потоку Будимлије у Превији изнад села и Паядуровска Вода у Соловјој Гори изнад села.

Земље и шуме. — Земља за обрађивање је сва, као и непродуктивна косница, груписана око кућа. Земља је дебела и врло родна, и то је у добрунском пољу.

Испаше има довољно по селу, хуријама и околним шумама: као: Вижу, Сувој Гори, Варди, Врановини, Ђурковцу, Сировој Гори, Роговима, Вјетренику и Странама до Бијелог Брда. Местимице стока гони и по два сахата од села.

Са свију страна села има шума, то су: Превија, Сува Гора, Врановина, Бурковац, Сирова Гора, Рогови, Вјетреник и Стране. Поменуте су шуме по $\frac{1}{4}$ - $1\frac{1}{2}$ сахат од села далеко.

Тип села. — Већи део сеоских кућа налази се у неколико група, а мало је кућа што су раширкане и усамљене. Групе кућа су у Арсићима, Брду, Видаковићима, Мисаиловини, Будимлији, Ковачевини и Вреоцима. Усамљене куће су обично између ових места. Поменуте су групе на различитим одстојањима; тако између Арсића и Брда има 2 km., а растављене су њивама и ливадама; између Арсића и Видаковића, који су растављени једним потоком, има 1 km., од Видаковића до Мисаиловине има 3 km., а растављени су њивама и ливадама. Горње три групе су на јужној страни села при планини Варди, а северно од њих а преко пута Вишеград — Увац, на даљини од $\frac{1}{4}$ - $1\frac{1}{2}$ сахата, леже групе: Ковачевина, Вреоца и Будимлија, између којих има по 1-3 km. У самим групама куће су негде ближе, а негде даље једна од друге. Најближе су једна другој у Арсићима, Брду и Будимлији, где су на растојању од 30-100 корака. У осталим крајевима између појединих има по 100-500 корака. Куће у тим групама чешће припадају истој породици и све су постале дељењем од једне; усамљене су куће новијих досељеника и оне су удаљене од појединих ових група по $\frac{1}{2}$ -1 km. У врху села, на путу Вишеград — Увац а на месту Бијелом Брду, које се пре окупације звало Караула, имају три хана и војничка касарна који су доцније подигнути.

Свега у селу има кућа 56, од којих су у Арсићима 11, на Брду 4 куће Видовића, у Видаковићима 4 куће Видаковића и 1 кућа Ракића, у Мисаиловини и око ње на осами 3 куће Бакића, 1 кућа Анђића и 1 Марковића, у Ковачевини и Вреоцима 3 куће Видаковића, у Будимлији 10 кућа Јањића, 4 куће Кепића и 14 кућа Микавица.

Име. — Предање вели да је село ово име добило на овај начин: Када је некад овуда прошла нека краљица, видевши како у овом селу напредује пшеница, рекла је да расте као у Будиму. Арсићи и Видаковићи тако су назвали по породицама, које су на тим местима пре становале. Мисаиловина прозвата је овако по Мисаиловићима, који су ту становали, па су се одселили у Кремна у Србију. А Ковачевина по неким ковачницама, које су ту биле.

Постанак села и порекло становништва. — На месту села Будимлије види се да је било насеља, пошто се у селу и око њега

налази много остатака од старих гробаља и развалина неких зграда. Али је прекинута веза између старог становништва и данашњег јер данашњи насељеници причају да су дошли на пусто ненасељено земљиште. То се старо становништво највероватније рабежало од морије, која је овуда пре Карађорђева времена беснела, пошто се прича да су сељаци бежали од ње у планине: Превли Бурковац и Шаинов Чаир. У време Карађорђевој Крајине у селу су биле свега четири куће: по једна Арсића, Видаковића, Јањић и Ђукановића. Од те четири породице Ђукановића се одселили у Даниловиће. Прича се да су на Мисаиловићин били Мисаиловићи, који су се одселили у Кремна у Србију.

У селу су ове породице: *Арсићи*, не прича се од кад су они дошли и да ли су одакле досељени, само се зна да су овде били пре време Карађорђевој Крајине. Славе Св. Ђорђа.

Јањићи су по старини Пејовићи и једна су рођа с Пејовићима у Омаринама и Милановићима у Даниловићима. Дошли су из Раванаца много пре Карађорђевој Крајине. Славе Св. Јована.

Видаковићи су досељени из Колашина много раније од Карађорђевој Крајине. Тамо су се звали Књажевићи. Најпре је дошао неки Видак зету, те су од њега и садање презиме добили. Славе Св. Лазара.

Бакићи су дошли из Јабланице у Србији пре 100 година. Први је дошао Митар Бакић. Славе Св. Аранђела.

Видовићима се прадед пре 100 година доселио и презиме код Видаковића. Славе Св. Јована.

Микавице су се доселиле из Раванаца, где су се звали Даниловићи. Садање су презиме овде добили¹⁾. Неки веле да су најпре звали Њикавице. Славе Св. Ђорђа.

Кешићи су досељени после Карађорђевој Крајине, али се не зна одакле. Славе Св. Јована.

Анђићи или *Станићи* су се доселили пре 60 година из Раванаца, где их и сад доста има. Доселио се Милисав Анђић. Старији су из Цикота у Црној Гори. Славе Св. Ђорђа.

¹⁾ Један од њих облетао је око једне младе у селу. Кад је једном та млада пошла на пашу да тражи телад, он се сакрије у трње и кад је она почела васпитавати телад: „ма кевуш, кевуш!“, он се из тога трња јављао као теле: „ми и ми не би ли је к себи примамио. Али га је млада повнала и знајући шта хоће, ружина га и рекла му: „мико не мико, ја тамо не идем“, те од тога остало презиме Микавице.

Ракићи су се доселили пре 30 година из Борановића. Први који је дошао призетио се код Видаковића, па је после прешао на читлук. Славе Св. Јована.

Марковић је дошао из Раче код Прибоја у Ковачевину удатој сестри за Видаковића, па је после прешао на читлук у Мисаиловину. Слави Св. Аранђела.

Старине. — По Сировој Гори има неких селишта, која ће, када се узме у обзир велика висина, бити селишта станова, а не села.

У селу имају три гробља у која се сељаци копају: у Ковачевини, Микавичком Долу и Арсићима на Брду.

Бијело Брдо.

Положај села. — Село лежи на северу и северо-истоку од Будимлије.

Куће су све у присоју на местима: Под-СТИЈЕНОМ или Врањешу, Чемерном, Бијелом Брду и Ражишту.

Село изобилује пијаћом водом. Најбољи су извори: Попова Вода, Здрава Вода у Чемерну и Змајевац у планини Будовништу изнад села.

Земље и шуме. — Земља за обрађивање је сва, као и нешто косница, груписана око кућа. Земља је осредње родности; на неким местима је бела иловача.

Испаше има довољно по селу, хуријама и око села по планинама: Будовништу, Странама, Црном Врху и Омаринама. Стока им иде најдаље по $1\frac{1}{2}$ сахат од села.

Шуме су свуда око села, именом: Будовниште, Црни Врх и Омарине, које су по $\frac{1}{2}$ -1 сахат далеко од села.

Тип села. — Све се сеоске куће налазе у четири групе. Усамљених кућа у овом селу нема. Прва група *Под-СТИЈЕНОМ* јесте како се пређе из Будимлије преко Смрдана, у којој су у непосредној близини једна до друге 3 куће Врањеша или Поповића. Друга је група северно одатле, преко њива и једног потока, за 2 km. далеко, на *Чемерну*. Неке су куће у овој групи сасвим у близу, а друге су растављене по 20-50 корачаји. У овој су групи 11 кућа Раковића. На истоку од ове групе по страни Бијелог Брда има 17 кућа Божовића, које су по две-три сасвим близу, а остале су на размаку од 20-50 корака. Испод ових кућа опет за 1 km., по страни Бијелог Брда, крај сеоске улице, на *Ражишту* има једва група од 6 кућа, које су по две сасвим једна уз другу, а између неких има и по 50 корака у размаку.

У селу има 37 кућа, које су Врањеши — Поповићи (3), Раковићи (11), Божовићи (17) и Цркоте (6).

Име. — Село је име добило по једној страни, која је од белог камена, те из далека изгледа као да је златно разастр

Постанак села и порекло становништва. — По остацима разних старина види се да је на месту овога села било насеље. Али на та насеља нису настављена данашња, него је веза пренета, јер сељаци причају да су кад су овде дошли напунили земљу запуштену, необрађену и зараслу шумом. У време Карађорђевог Крајине у овом су селу биле две куће: једна Раковића и друга Божовића.

У селу су ове породице: *Божовићи*, најстарија породица у селу. Они су од Богдана Кујунџића, који се овде доселио са братом Богњем из Риђановића у Херцеговини пре Карађорђевог Крајине. Славе Св. Јована.

Раковићи су се доселили из села Јабланице у Србији пре Божовића, а пре Карађорђевог Крајине. Старо им је презиме Ерчић, а садање су име добили по Раку, који је овде дошао у време морије, која је овуда била око 1800. год., помрло је из њихове куће за неколико дана 25 чељади. Остао је био само један мушкарац, који се оженио од Божовића и очувао кућу¹. Славе Врачеве.

Цркоте су такође одавна у овом селу, али се не прилагодиле су и кад досељени. Зна се само то да имају рођака у златборском срезу у Србији и Рачи код Прибоја². Славе Св. Аранђела.

Врањешевећи су из Вранеша, а у Бијело Брдо доселио је прота Димитрије Врањешевић, касније игуман Двоисније, из Добрице у Србији. Његови стари доселили су се из Вранеша, а Вранеш су доселили од Пјеваца са црногорске границе, али

¹ Прича се да из његове куће после тога нико није уишо све док се она не бије нарастао број за онолико година, он је уз морију војска. А чим се број мало-мало одмах је уишо он.

² Из ове је породице био чувени јунак *Јанко Цркота*, који је Карађорђевог Крајине ратовао уз Мутаву. Прича се када су хтели Гусињани нападну на српски манах из Буџанама ише Ужика, да је он заједно са једном младицом из манаха, куда је ишла кћи турски војска. Кад су наишли Буџани и Зани-Бег, који су ту војску предводили, он их је објекну у једну и туше заједно Турке, те их Мутава, војскашки с војском из манаха, тако заједно разбио. Ово је причао прота Бурман, који је то чуо од свога стрица, учесника у том боју.

не зна кад. У Вранешу их има 4, а у Доброселици 7 кућа. Како су се звали старином не зна се. Славе Цвети.

Старице. — Прича се да је изнад кућа Божовића била некаква велика кула од сике, затим да има и других развалина од кућа и зграда. Више Смрдана, на месту званом Црквине, прича се да је била црква. Затим од старина има једно старо гробље на Главици испод давашњих кућа.

Сељаци се копају на Главици више старог гробља.

Трнавци.

Положај села. — Село се налази преко планине Будовништа, на северу од Бијелог Брда. Село је у осоју.

Куће су сеоске делом по страни Трнавцима испод планине Будовништа, а делом испод те стране на косама: Бријегу, Стубу и Пријекршћу.

Село има у изобилју пијаће воде, а најбољи су извори: Стара Добра Вода и Топуз, затим врело Крушчање и Фитина Чесма.

Ниже села, у долини потока Дувнице, имају два слана извора, које народ због тога назива Сланцима. Између њих има четврт часа растојања. Они су под стражом фананаца у Вардишту, те су само приступачни марви, која врло радо пије са њих.

Земље и шуме. — Земља је за обрађивање и нешто коснице груписана око кућа. Земља је осредње родности; местимично је и црвена иловача.

Испаше има довољно по селу, хуријама и око села по Будовништу, Шибутови до Црног Рава, Главичици, Полошцу и Дувници до србијанске границе. Стоку гоне по $1\frac{1}{2}$ -2 сахата од села.

Шуме има са свију страна села, на име: Будовниште, Шибутовина, Главичица, Положац и Дувница. Прве две почињу од села, а остале су подаље за $\frac{1}{2}$ -1 сахат.

Тип села. — Сеоске су куће у две групе, које су удаљене једна од друге за $1-1\frac{1}{2}$ km. Те су групе: *Бријег* са 2 куће, између којих је растојање 20-30 корака; *Стубо* са 3 куће такође у близу. Још имају три куће у Трнавцима врло раштркане — на даљини $\frac{1}{4}-1\frac{1}{2}$ km. једна од друге; још има једна кућа на Пријекршћу.

У селу има 9 кућа и све су од породице Ђуровића, која је од Богића Кујунџића, који се доселио из Херцеговине. Све су постале деџенем. Одељени задругари градили су нове куће у

близини старе, ако је имало на истом месту довољно земље обрађивање, иначе су заснивали дом даље на крчевинама.

Име. — Кад су се први досељеници населили у овом селу на месту где је данас кућа проте Ђуровића, ту је била шума којој је било највише трња, те када је ко долазио говорио би иде у трње, и отуда остале и целом селу име Трнавци.

Постанак села и порекло становништва. — Данашње становништво када се у овом селу населило нашло је земљу пуно обраслу. Да ли је било кад насеља на овом месту не да се вести. Од старина имају само неколике зидине код Топузове Водице које сељаци зову *Црквине*, и причају да је ту била црква.

У селу су једини *Ђуровићи*. Они су од Богића, брата мињатог Богдана Кујунџића. Старином су из Риђановића у Мачевојини. Овде су се доселили пре Карађорђевој Крајини. Садашњи су презиме добили по неком Ђуру, чији је син Саво био обор-кнез над околним селима¹⁾. Одавде су се после раселили, те их има у Обреновцу, Ваљеву, Краљеву и Мокрој Гори. Славе Пантелију, докле Божовића у Бјелом Брду, који су од другог брата Богдана, славе Св. Јована. Не зна се од куда ова разлика или су који од њих преславу узели за славу, или су Богдан и Богић били браћа по мајци, а не и по оцу.

Старине. — У селу нема ни старих гробаља, нити других трагова старијих насеља, сем што се за неке зидане на месту Црквинама прича да су остаци од цркве.

У селу је једно гробље и то је на Брду.

Пријеворац.

Положај села. — Село се налази на северо-истоку од Трнавца. Село је у присојној страни.

Сеоке су куће у две групе: једна северније, при планини Голешу — Горњи Пријеворац, а друга јужније, према Будимљани и Омару — Доњи Пријеворац.

Село има изобилно пијаће воде, а најбоља је чесма звана Бегова Вода.

Земље и шуме. — Земља је за обрађивање, као и неке коснице, згруписана око кућа. Земља је осредње родности, те се да тражи да се гноји сваке треће године, а сушу тешко издржава.

¹⁾ Овога Сава околни су Турци много мрзели, јер је имао царски ферман и био је добро примљен и код травничког везира, па су га највише и отровали.

Испаше има довољно по селу, хуријама и шумама око села по Црном Врху и Голешу до Сјеножета. Ове су испаше по један сахат далеко.

Шуме има са свију страна села, то су: Црни Врх и Голеш, које обе непосредно почињу од села.

Тип села. — Сеоске су куће у двама групама; једне су у Дојњем, а друге у Горњем Пријеворцу. Између ових група има 2 km., а растављене су шумама и ливадама. У Дојњем Пријеворцу куће су ублазу, на размаку од 20-50 корака, докле су у Горњем мало разбијеније, јер између њих има по 50-100 корака размака. У Дојњем су Пријеворцу све куће једне породице, а оне у Горњем припадају трима породицама. Неке су куће постале дељењем задруга, а неке су скорашњи досељеници. У селу има 14 кућа, од којих су 8 у Дојњем, а 6 у Горњем Пријеворцу. У Дојњем су све Сташевићи, у Горњем су Тотићи (3), који су од Сташевића из Дојњег Пријеворца, Ненадићи (2) и Аранђићи (1).

Име. — Селу је име дошло, по предању народном, отуда што се преко њега, као преко какве *пријеворнице* прелази из Трнаваца у Штрпце.

Постанак села и порекло становништва. — Сељаци причају да су њихови претци, кад су се овде доселили, нашли земљу шумом обраслу. А да ли је раније било каквих насеља не да се закључити, пошто у селу ни око њега нема никаквих остатака од старина.

У селу су најстарији *Сташевићи* и *Тотићи*, који су једна породица, а рођаци су и са Јовановићима у Зубачу и Јелисавчићима у Виоски у Србији. Старином су из Пиве. Не зна се кад су који и како на садашња места дошли. Зна се само то да су ови овде одавна. Славе Св. Јована.

Ненадићи су дошли пре 40 година из Раванаца, где их има више кућа. Славе Св. Лазара.

Аранђић је дошао из Херцеговине и привезио се код Тотића, па је после прешао на засебан читлук. Слави Св. Пантелију.

Сеоско је гробље ниже куће Обрада Тотића.

Омарине.

Положај села. — Село Омарине налази се источно од Будимлије, а јужно од Пријеворца. Село је у осојној страни.

У селу има довољно воде за пиће, а најбоља је на Извору у Страни, Ђинђиној Чесми на коси Кондовини ниже Црквина,

за коју причају да је прозвата Ђивђином Чесмом отуда, што чесму направила нека девојка Ђивђа кад је и цркву правила коса Кондовина, више те воде.

У селу има и врело Грозничава Вода, за које причају лечи од грознице, од куда му и име.

Земље и шуме. — Земља је за обрађивање, као и нецкоснице, груписана око кућа. Земља је осредње родности; местацице је црвена иловача.

Испаше има довољно по селу, хуријама и око села, по Соровој Гори и Странама до Пријеворца.

Село има шуме са јужне и југо-западне стране; то је Сорова Гора, која је одмах иза села.

Тип села. — Сеоске су куће разбацане на простору једног сахата. Између појединих су њиве и ливаде. Најближе једна другој куће Чолаковића, Пијевчевића и Кубуровића, између којих је растојање од 50-100 корака, а између осталих разма је по $\frac{1}{2}$ -1 km. Сељаци су сви новији досељеници, који су крчили места на којима су се насељавали.

Кућа има у селу 31, у којима живи 15 породица. То Чолаковићи (10), Пијевчевићи (5), Кубуровићи (3), Буквићи (1), Кондићи (1), Јефтовићи (1), Јеличићи (1), Стевановићи (1), Пејовићи (1), Токовићи (1), Томићи (1), Шљуке (1), Ивановићи (1), Брадоњићи (1) и Божовићи (1).

Име. — Причају да је село ово име добило отуда што на месту, где су сада сеоске њиве и ливаде, била велика омарска шума, коју су досељеници морали искрчити.

Постанак села и порекло становништва. — Прича се да претци данашњих сељака, када су се овде населили, нашли са шуму, коју су морали крчити, те се насељавати. Да ли је како насеља било раније не да се закључити, пошто у селу ни сада села нема никаквих остатака од старина.

У селу су ове породице: *Чолаковићи*, не зна се одакле ни кад досељени. Славе Св. Николу.

Пијевчевићи не прича се одакле су, ни кад су досељени. Славе Св. Јована.

Кондићи не памти се одакле су нити време кад су досељени. Знају само да има Кондића у Буварима у Србији. Славе Св. Јована. Горње три породице су најстарије у селу.

Пејовићи су досељени из Раванаца пре Карађорђевог Милоша. Они су једна породица са Јањићима у Будимлији и Милошевићима.

лановићима у Даниловићима. Све три су у исто време отуд досељене. Славе Св. Јована.

Кубуровићи су се доселили пре 30 година из Касидола у пјеваљској нахији, где их и данас има. Има их и у Новој Вароши. Славе Св. Николу.

Буквићи досељени пре 30 година из Мокронога, где их има много. Славе Св. Јована.

Јеличић је дошао из Јабланице у Србији пред окупацију. Има их у Јабланици више кућа. Славе Св. Јована.

Јефтовићи су се доселили после последњег српско-турског ратовања из Буковика код Нове Вароши, где их има више кућа. Славе Св. Јована.

Токовићи су дошли пре 23 године из Јабланице, где је доста велика породица. Славе Мратин-дан.

Шљука — *Чочо* је дошао пре 23 године из Отиловића код Пјеваља, где их има на 50 кућа. Славе Св. Ђорђа.

Божовић је дошао пре 20 година из Бијелог Брда. Слави Св. Јована.

Томићи су се одвојили пре 18 година од задруге у Бовану и дошли овде на читлучку земљу. Славе Св. Николу.

Ивановићи су дошли из Побраћа пре 12 година. У Побраћу их има много кућа. Славе Св. Стевана.

Брадоњић је дошао из Ресића пре 10 година и призетио се у Омарицама. Слави Св. Јована.

Стевановић је рођен у Штрпцима, али је овде у најму одрастао, оженио се и настанио на читлуку. Слави Лучин-дан.

Садашње је гробље на Шанцима на Кондовини.

Ријека штрбачка.

Положај села. — Село лежи испод брда Циге, са северне стране пута Вишеград — Увац. Село је у присојној страни. Свооске су куће по страни, која се зове Испаше, а неке по странама потока Буковице, које се место зове Ријека.

У селу нема довољно извора, те узимају воду за пиће са потока Буковице.

Земље и шуме. — Поред њива и ливада, које су груписане око кућа, сељаци имају још њива и ливада изнад села у странама, које се зову Сјеножета. Ово је место далеко од села мало више од једног сахата. Местимице је земља добре родности.

Испаше има довољно по селу, хурвијама и шумама око се по странама изнад села: Голешу, Бубрегу, Змајевцу и Циги. к су од села далеко до 1 $\frac{1}{2}$, сахат.

Шума је Запада, са западне стране, непосредно до села

Тип села. — Куће су у селу у двама групама: *Ријеци* и *Испаши*. Удаљене су једна од друге на 2 km., а између њих те Ступчански Поток. Куће у Ријечи неке су сасвим ублизу, између неких има и $\frac{1}{4}$ km. растојања. Између кућа теку Приворачки и Сјеножетски Поток, који се ту састају и чине Бузивицу. Куће у Испашама су удаљене једна од друге по 120-500

У селу има 30 кућа, од којих су 22 у Ријечи, а 8 је у Испашама. Породице су: Ђировићи (11), Ђиковићи (8), Лаловићи (1). Ово су само три разна презимена, а једна је иста породица: Крунићи (2), Мирковићи (1) и Врањешевећи (1).

Име. — Село је ово име добило од потока, који тече кроз село и испод села, а то је Буковица која се зове и Ријеца. Испаше то је име добило по испашама, које су ту некад биле.

Постанак села и порекло становништва. — На месту села је било насеље, што се види из многих његових трагова, као гробља и остаци грађевина. Предање још додаје да је био и град и то на Прибојини, а чаршија на Околиштима. Али претци наших селјака, дошавши овде, по предању, пре 200 година, није никога нашли, него је земља била запуштена и у шуму обрасла.

Најстарији су у селу *Ђировићи*, *Ђиковићи* и *Лаловићи*, који су од два брата: Ђира (прве две) и Лала, који су се овде доселили пре 200 година из Мораче. Славе Св. Стевана.

Крунићи су се доселили пре 150 година из Пиве. Слава Св. Јована.

Мирковићи су старином из Ресића, где су се презивали Јаћимовићи. У Ријеку је мајка удајом довела Мирка Лаловића, где је и одрастао, те га с тога зову и Лаловићем. Слава Св. Николу.

Врањеша или *Пошовићи* доселили су пре 25 година из Врњеша код Бијелог Поља. Први се доселио поп Захарије Поповић. Ово су презиме добили од попа Јована, који се из Врњеша доселио у Доброселицу. Славе Цвети.

Старине. — Као што је и горе поменуто, имају видине не само града, а испод њега у једној равници на Околиштима прича се да је била чаршчја. По коси Кондовини пак има гробља са стећцима и пренестијских гробаља — громила. Прича се да је на том брду била и једна црква. Ту је црква, преда

вели, начинила нека девојка Ђинђа, која је имала приглавак новаца, те јој се у сну јавило да на томе месту начини цркву и она је начинила.

Садање је сеоско гробље код штрбачке цркве.

Зубач.

Положај села. — Село се налази са јужне стране друма Вишеград — Увац. Село је у осојној страни.

Куће су по странама Зубачу и Побрђу.

У селу је најбоља вода на извору Змијници ниже села и чесми Лујовој Води, прозватој тако по Луки — Луји, који ју је начинио.

Земље и шуме. — Земља за обрађивање, као и нешто коњице, је груписана око кућа. Земља је на местима добре родности. Село има довољно испаше по селу, хуријама и шумама по Сировој Гори северно од села, Дивљаци, Зови, Равном Брду и Ђурковцу. Ове су испаше $\frac{1}{2}$ - 2 сахата од сеоских кућа удаљене.

Селу је са јужне и југо-западне стране шума Сирова Гора, која је одмах код села.

Тип села. — У селу имају две групе кућа: једна у Зубачу, а друга у Побрђу, а између њих је шума. Побрђе је за $\frac{1}{2}$ сахата изнад Зубача на једној висоравни. Куће су доста раштркане, тако између појединих у Побрђу има по 120-160 m., а у Зубачу по 120-250 m. Куће ближе једна другој припадају већим и старијим породицама, докле су издвојеније новијих породица.

У селу има свега 21 кућа, у којима живи пет породица: Јовановићи (12), Чолаковићи (6), Станишићи (3), Бошњовићи (2) и Гордићи (1).

Име. — Нема никакве приче, која би тумачила име села.

Постанак села и порекло становништва. — На месту данашњег села има врло много старина, што нас неминовно упућује на то да је ту било насеља. Тако је на Околиштима град. Јужно изнад села у кршу у Жутој Стијени имају неке развалине, које изгледају као нека тврђава, која је имала више разних преграда, валик на калуђерске ћелије. То се место зове Ђелије. На Змијинцу испод села има остатака старе калдрме. Јовановићи причају кад су њихови стари дошли да су нашли запуштене винограде, које су продужили обрађивати.

Испаше има довољно по селу, хуријама и шумама око села, по странама изнад села: Голешу, Бубрегу, Змајевцу и Циги, које су од села далеко до $1\frac{1}{2}$ сахат.

Шума је Запада, са западне стране, непосредно до села. Тип села. — Куће су у селу у двама групама: Ријеци и Испаши. Удаљене су једна од друге на 2 km., а између њих тече Ступчански Поток. Куће у Ријеци неке су сасвим ублизу, а између неких има и $\frac{1}{4}$ km. растојања. Између кућа теку Пријеворачки и Сјеножетски Поток, који се ту састају и чине Буковицу. Куће у Испашу су удаљене једна од друге по 120-500 m. У селу има 30 кућа, од којих су 22 у Ријеци, а 8 је у Испашу. Породице су: Ђировићи (11), Ђиковићи (8), Лаловићи (7), Крунићи (2), Мирковићи (1) и Врањешевећи (1).

Име. — Село је ово име добило од потока, који тече кроз село и испод села, а то је Буковица која се зове и Ријека. Испаше то је име добило по испашама, које су ту некад биле.

Постанак села и порекло становништва. — На месту села је било насеље, што се види из многих његових трагова, као гробља и остаци грађевина. Предање још додаје да је био и град и то на Прибојини, а чаршија на Околиштима. Али претци данашњих сељака, дошавши овде, по предању, пре 200 година, нису никога нашли, него је земља била запуштена и у шуму обрасла.

Најстарији су у селу Ђировићи, Ђиковићи и Лаловићи, који су од два брата: Ђира (прве две) и Лала, који су се овде доселили пре 200 година из Мораче. Славе Св. Стевана.

Крунићи су се доселили пре 150 година из Пиве. Славе Св. Јована.

Мирковићи су старином из Ресића, где су се презивали Јаћимовићи. У Ријеку је мајка удајом довела Мирка Лаловићима, где је и одрастао, те га с тога зову и Лаловићем. Слави Св. Николу.

Врањешу или Поцовићи доселили су пре 25 година из Вранеша код Бијелога Поља. Први се доселио поп Захарије Поповић. Ово су презиме добили од попа Јована, који се из Вранеша доселио у Доброселицу. Славе Цвети.

Старине. — Као што је и горе поменуто, имају зидине некога града, а испод њега у једној равници на Околиштима прича се да је била чаршија. По коси Кондовини пак има гробова са стењцима и преисторијских гробаља — громила. Прича се да је на том брду била и једна црква. Ту је цркву, предање

вели, начинила нека девојка Ђинђа, која је имала приглавак ношати, те јој се у сну јавило да на томе месту начини цркву и она је начинила.

Садање је сеоско гробље код штрбачке цркве.

Зубач.

Положај села. — Село се налази са јужне стране друма Вишеград — Увац. Село је у осојној страни.

Куће су по странама Зубачу и Побрђу. У селу је најбоља вода на извору Змијници ниже села и чесми Дујовој Води, прозватој тако по Луки — Луји, који ју је начинио.

Земље и шуме. — Земља за обрађивање, као и нешто кошице, је груписана око кућа. Земља је на местима добре родности. Село има довољно испаше по селу, хуријама и шумама по Сировој Гори северно од села, Дивљаци, Зови, Равном Брду и Ђурковцу. Ове су испаше $\frac{1}{2}$ - 2 сахата од сеоских кућа удаљене.

Селу је са јужне и југо-западне стране шума Сирова Гора, која је одмах код села.

Тип села. — У селу имају две групе кућа: једна у Зубачу, а друга у Побрђу, а између њих је шума. Побрђе је за $\frac{1}{2}$ сахата изнад Зубача на једној висоравни. Куће су доста раштркане, тако између појединих у Побрђу има по 120-160 m., а у Зубачу по 120-250 m. Куће ближе једна другој припадају већим и старијим породицама, докле су издвојеније новијих породица.

У селу има свега 21 кућа, у којима живи пет породица: Јовановићи (12), Чолаковићи (6), Станишићи (3), Бошњовићи (2) и Гордићи (1).

Име. — Нема никакве приче, која би тумачила име села.

Постанак села и порекло становништва. — На месту данашњег села има врло много старина, што нас неминовно упућује на то да је ту било насеља. Тако је на Околиштима град. Јужно изнад села у кршу у Жутој Стијени имају неке развалине, које изгледају као нека тврђава, која је имала више разних преграда, налик на калуђерске ћелије. То се место зове Ђелије. На Змијинцу испод села има остатака старе калдрме. Јовановићи причају кад су њихови стари дошли да су нашли запуштене винограде, које су продужили обрађивати.

Више села у планини Сировој Гори има једно врело звано Грозничава Вода, за које причају да лечи од грознице, откуд му и име.

Земље и шуме. — Земља је за обрађивање, као и неке коснице, груписана око кућа. Земља је средње родности, има и беле иловаче.

Село има довољно и испаше у селу и по Оцаку, Крцу, Роквцу, Домилловцу северно од села, а гоне стоку још и у Брци и Цигу јужно од села. Прве су испаше удаљене по $\frac{1}{2}$ - $1\frac{1}{2}$, а Цигу је и 2 сахата од села далеко.

Шума је селу са јужне и југо-источне стране Сирова Горина која настаје одмах од села.

Тип села. — У овом селу имају три групе кућа: *Бјелушине*, *Оцак* и *Штрпци*. Бјелушине су у страни, ниже њих а на друму Вишеград—Увац Штрпци, а изнад Бјелушина је Оцак. Између Оцака и Бјелушина има 2 km., а растављени су шумом, а између Бјелушина и Штрбаца 1 km. и растављени су њивама и ливадама. Најближе су једна другој куће у Штрпцима, где су на растојању од 50-100 корака, у Оцаку су на 20 корака до 50 m., а у Бјелушинама 250-500 m. Збијеније куће припадају селима и већим породицама.

У селу има 40 кућа, и то у Бјелушинама 29, на Оцаку и у Штрпцима 6. У тим кућама живи 8 породица: Газдићи (5), Андрићи (6), Стикићи (10), Ступићи (3), Станишићи (2) и Ћосовићи (1).

Име. — Село је ово име, како се прича, добило по мном белој иловачи, због које и село изгледа бело, особито кад маже присуши. Оцак је добио то име по оцаку бега Пашинга, који је ту био. Тај се бег одатле одселио у Милетковиће код Чајничка. Штрпци су се овако прозвали по некакву кнезу Штрпци који је ту седео. Он је био силан и снажан и сва су околна села била његова. По Штрпцима се после и цела општина тако прозвала. Марића Лука тако се зове по некакву капетану Марићкоме је некад припадала.

Постанак села и порекло становништва. — На месту данашњег села било је насеља што се види по остацима турских гробља. Предање казује како је на Оцаку био оцак бег Пашинга, који доводи порекло од потурченог војводе Милете у Милетковичима код Чајничка. А најпре је ова земља била некоег кнеза Штрпца, по коме је и цела општина добила име. После овога кнеза

земља буде запуштена, те дође некакав Србијанац Пукета, који је откупи од државе за 700 гроша и да у размену горњим бе-зима Пашићима за чифлук Токовиће код Чајнича. Онда су бе-зи почели отварати чифлуке поново и насељавати кмете.

У селу су ове породице: *Станишићи*, који су најстарији у селу. Пре 200 година доселила су се из Језера у Црној Гори у Рајковце три брата: Станиша, Тоде и Војин. Ту су се намножили, па су се раселили у Зубач, Бован, Оскорушу и Борановиће. Старо им је презиме Чарапићи. Славе Св. Николу.

Газдићи су се истовремено кад и Станишићи доселили из Ша-ранаца у Црној Гори. Ове породице има и у Рибашевини у Ср-бији, само се не зна да ли су ти одавде одсељени или су дошли право из Шаранаца. Славе Св. Ђорђа.

Стикићи су се доселили пре 150 година из Косатице код Пријепоља. Неки од њих зову се Ступићима, због тога што им је неки предак имао грдну главу, као — *ступу*. Од исте су поро-дице, као што је већ речено, и Шијаковићи, који су од пото-мака Јована Стикића, који су се вратили из Србије. Славе Св. Николу.

Анцићи, право им је презиме Обрадовићи, а ово су име до-били, кад им је дед држао хан у Штрпцима. Не зна се одакле су, ни кад су досељени. Славе Св. Ђорђа.

Докићи су дошли пре 60 година са Свијетњака код Нове Вароши. Старо им је презиме Мелентијенићи, а овако су прозвати по матери Доки. Славе Св. Николу.

Косовићи су из Књегинје, где се зову Лучићи, а право им је презиме Гардовићи. Славе Св. Јована.

Сељаци се копају код штрбачке цркве и на Крсцу у Бовану.

Плема.

Положај села. — Село се налази северно од Бјелушина, а у страни изнад Увца и друма, који води поред њега. Село је делом у осојној, делом у присојној страни, а делом у равници.

Сеоске су куће у странама Гариштима и Племи и у равници крај Увца — Марића Лука.

У селу има довољно изворске воде за пиће, а најбољи су из-вори у Грабу и Гариштима.

Земље и шуме. — Земља за обрађивање, као и нешто коснице, је груписана око кућа. Земља је местимице добра и родна, нарочито поткућнице.

С испашама је село оскудно, због тога што је и сувише и крчено и узираћено, а и због тога што им је граница која, ту пролази, онемогућила да се користе пашама на другој страни Лим. Испаше су им нешто у Пејову Брду и Вујовини изнад села, а нешто по забранима у чиолуку, где напасају краве и волове.

Селу је шума са јужне и југо-западне стране и то је Сиро Гор, која се простире одмах изнад села.

Тип села. — Куће су сеоске у двама групама: у *Племи Марића Луци*. Марића Лука на другој је страни села, преко друг Вишеград—Увац, а под брдом Цигом. Одатле до Пleme има чит сихат даљине. У Марића Луци куће су на растојању од 20- корака, у Племи на 250-500 m. Још има једна кућа у Гар штима пола сахата од Пleme.

У селу има 28 кућа, у којима су 11 породица: Николић (3), Бандовићи (6), Пантовићи (4), Ретовићи (2), Мартићи (2), Ступићи (2), Стикићи (4), Гавриловићи — Торомани (1), Гавриловићи (2), Чупо (1), Пачићи (1).

Име. — Нема никаквог тумачења о томе како је село о име добило.

Постанак села и порекло становништва. — На месту д нашег села било је одавна насеља, што се види по остаци старог гробља са стећцима, које се налази у Равном Гају ви Пleme. Затим има и старинаца, за које се зна да су овде старина.

У селу су ове породице: *Ретовићи*, старинци. Славе Св. Ђорђе *Николићи*, старинци којима је право презиме Миливојевић а садање су презиме добили по деди Николици. Славе Св. Ђорђе

Бандовићи, *Гавриловићи* су се доселили из Херцеговине после Карађорђевог Крајине. Ове породице има доста и по Србији. Старо им је презиме Торомани¹⁾. Славе Св. Ђорђе.

Стикићи и *Ступићи* су се доселили са Оцака у Бјелушину пре 80 година. Славе Св. Николу.

Пантовићи су дошли из Рудога пре 70 година. Славе Св. Пантелију.

Пачићи су дошли из Мокронога пре 50 година. Славе Св. Николу.

¹⁾ У Побраћу и Борку у везевској нахији има Торомана, који тако славе Ђорђевог дан. — Етнографски Зборник IV. 337.

Чупо је из Мокронога, одакле је дошао пре 35 година Ми-
лислав Чупо и призетио се код Пачиња. Слави Св. Јована.

Мартићи су од Туповиња из Бована; овако су прозвати по
баби Марти. Дошли су у Плему после последњег српско-турског
рата. Славе Св. Аранђела.

Гавриловићи су од неког Гаврила, који је дошао из Мокро-
нога и призетио се код Ретовиња. Славе Св. Јована.

КЊЕГИЊА.

Положај села. — Село је северно од Племе, а у страни изнад
Увца. Село је делом у осојној, делом у присојној страни, делом
у равници — *Баре*.

Сеоске су куће у пољу, крај реке Увца — *Баре*, а остале су
по странама: *Књегини*, *Копривници* и *Кршу*.

У селу су најбољи извори: *Николића Извор* код куће *Симе*
Николића, *Марковића Извор* и једна стублина у *Барама*.

Земље и шуме. — Земља за обрађивање, као и нешто коснице,
је груписана око кућа. Земља је местимиче добра и родна.

С испашама је село оскудно, једно због тога што је земљи-
ште и сувише искрчено и узираћено, а друго због блискости гра-
нице, која им је пресекла прелазак преко воде и напасање тамо
стоке. Нешто мало испаша је у *Пејову Брду* и *Вујовини* одмах
изнад села, а неки имају по нешто и по забранима у *чиџуку*,
где напасају краве и волове.

Шуму има село на јужној и југо-западној страни, која на-
стаје одмах изнад села.

Тип села. — Куће су сеоске у главном у крају *Књегини*.
Још имају по две куће у *Кршу* — *Риду* и *Барама* и једна у *Ко-
привници*. Ове су последње доста удаљене од *Књегини*; тако је
Крш далеко 2, *Баре* 3, а *Копривница* 1 km. *Баре* дели од *Кње-
гини* шума и друм *Вишеград—Увац*, Крш једна ливада и једна
шумица, а *Копривницу* ливаде. У *Књегини* су куће јако раштр-
кане, да има по 250-500 m. размака међу њима. Оне две куће
у *Кршу* су ублазу, а оне у *Барама* су поред друма једна крај
друге. И овде су старијих и већих породица куће у ближе, него
ли куће доцнијих досељеника.

Кућа има 18, од којих су у *Књегини* 13, *Кршу* 2, *Ба-
рама* 2 и *Копривници* 1. Породица има 8, то су: *Николићи* (9),
Новаковићи (3), *Ковачевићи* (1), *Симићи* (1), *Кујадиновићи* (1),
Лућићи (1), *Ванћи* (1) и *Пачићи* (1).

Име. — Село је, кажу, име добило по некаквој књег која је ту живела.

Постанак села и порекло становништва. — На месту, сада Књегина да је било насеља, види се по њиховим гробницама, тако на пример изнад села су гробља са стећцима. Тога предање прича да је овде некад живела нека књегина која је и дошло име селу. А има и старинаца, за које се каже да су на овом месту од давних старина.

У селу су ове породице: *Николићи*, који су староседеоци славе Св. Ђорђа.

Новаковићи, који су после Николића најстарији у селу. Сељени су из Мокронога. Славе Св. Николу.

Ковачевићи, који по старини долазе иза Новаковића, дошли су из Старунића у чајничком котару. Славе Св. Ђорђа.

Лукићима се отац Станиша доселио из Пребидола пре 50 година и привзети се код Новаковића. Старо им је презиме Гајићи. Славе Св. Јована.

Кујадиновић је дошао пре 25 година из Рабреноваца сељени жени Сима Николића. Слави Св. Николу.

Ваић је дошао из Мокронога после српско-турског рата. Слави Св. Стевана.

Пачић је дошао из Пleme такође после српско-турског рата. Слави Св. Николу.

Симић је из Мокронога. Довела га је мајка пре 20 година када се удала за Новаковића. Слави Ђурђицу.

Увац¹⁾.

Положај села. — Село Увац налази се испод села Књегина у равници поред друма и реке Увца, на један километар изнад ушћа Увца у Лим.

Своске куће леже у пољу у једној групи око друма изнад Увца.

Сељаци пију воду с Увца и са Пејовића Извора, који је на оне стране Увца у турској граници.

Земље и шуме. — Земља за обрађивање, као и нешто пасишта, је груписана око кућа.

С испашама је село оскудно, јер је сувише искрчено и обрађено, а још ту покрај села иде и граница, преко које не сме проћи животиња.

¹⁾ Тако Ј. Анђелковић у свом опису Босне по Роскијевићу год. помиње на Увцу само хан и дрвени мост. Стр. 27.

прелазити и напасати стоку на другој страни. Нешто је паша у Пејову Брду и Вујовини одмах изнад села, а неки сељаци имају понешто и по забранима у читлуку, где напасају краве и волове.

Село нема нигде у близини шуме.

Тип села. — Тип овога села сасвим је друкчији од досадашњих села. После окупације, када је на овоме месту подигнута царинарница и касарне за војску, одмах су се и приватне куће почеле подизати, тако да их данас има 11. Поређане су с једне и друге стране пута, који долази из Вишеграда. Од њих су 3 српске, у којима су 2 породице: Новаковићи (2) и Мелентијевићи (1).

Име. — Село је добило име по реци, крај које је основано.

Постанак села и порекло становништва. — На месту села није било насеља, него су те земље припадале сељацима из Књегње, већ је била ђуприја на Увцу и један хан. Данашње село је постало, када је после окупације 1878. године влада на овоме месту подигла касарне за жандармеријску, финансијску и војничку стражу, те се око њих почеше подизати кафане, дућани и куће тих трговаца и кафеџија.

Год. 1896. Лим је, необично надошавши, начинио овоме селу велике штете, те због тога, а нешто и због слаба рада, становништво се смањило.

Поред Јевреја из Угарске имају и 3 куће православних Срба. То су *Новаковићи*, који су дошли из Књегње. Славе Св. Николу. Трећа је кућа *Мелентијевића*, који су из Нове Вароши. Ови славе Св. Аранђела.

Срби се копају на гробљу књегњињском.

ПРЕГЛЕД

а) преглед географских и етнографских назива.

Ага 617, 618, 622, 635, 638.
ават 619.

баца на ластавицу 619.
баца на самар 619.
башкалук 618.
бег 617, 635, 654, 655.
брвнара 618.

гробље 624, 627, 632, 633, 634, 636,
637, 638, 640, 642, 643, 645, 646, 647,
649, 650, 651, 652, 653, 654, 656, 658,
659.
громиле 627, 650.

дебе 620.
Добруњани 630.
доксат 619.

задруга 615, 620, 647, 649.
заселак 615.
заструг 620.
зграда 617, 618, 619, 620.

јањечак 620.
јемшана 620. cf. мишана.

капија 618.
Барађорјева Крајина 618, 623, 624,
633, 637, 638, 639, 642, 644, 646, 648,
653, 656.
карлица 620.
качара 620.
чланице 620.

кмети 617, 623, 633, 635, 638, 650,
651.
колибе 620.
кошаре 620.
крављача 620.
кривац 615.
кућа 617, 618, 619, 620.
„кућа“ 620.

лондра 619.
лондраши 619.
лучник 619.

магаса 618, 619.
маја 620. cf. планика.
мајсторија 628.
мишана 620. cf. јемшана.
мљекар 620.
корија 642, 644.
муслумани 617, 624, 632. cf. Ту
муслумански 618, 619, 624, 625,
турски.

окућница 617.
оџак 619, 624.

паљка 620.
планика 620, 621. cf. маја.
поткућница 620, 655.
потрпаче 618.
потурчењаци 638.

салаш 620.
свињара 620.
селиште 626, 638, 640, 643.
село 615.

- соба 618, 619, 620.
 Срби 659.
 Срг 619.
 Српски 630, 644, 649, 657, 658, 659.
 Становни 617, 620, 621, 622, 632, 635, 643.
 Стећци 627, 632, 638, 650, 656, 658.
 Таган 619, 620.
 Телечар 620.
 Тогор 620.
 Турски 624, 627, 630, 633, 644, 649, 654, 657, 658. cf. муслимански.
 Турци 623, 630, 631, 639, 644, 646. cf. муслимани.
 Уершић 619.
 Уеспи 617, 622.
- устанак 618, 631.
 устани 618.
 устока 615.
 Фет 634.
 хак 622, 635.
 хамбар 620, 632.
 чабрица 620.
 чатма 618, 619.
 чипчије 617.
 читлаук 616, 637, 640, 643, 647, 649, 659. cf. чџолаук.
 читлучки 617, 623, 631, 635, 639, 649.
 чифлаук 655, 656, 657. cf. читлаук.
 шимла 619.

б) преглед географских имена.

- Анцића Чесма 653.
 Арскић 640, 641, 643.
 Бабица Вода 633.
 Бабица 627.
 Баре 614, 657.
 Бегова Вода 646.
 Бијела 613, 614, 615, 616, 617, 623, 627, 628, 632, 633, 634, 638.
 Бијела Вода 633.
 Бијели Дријењак 627.
 Бијело Брдо (крај села Бијелог Брда) 643.
 Бијело Брдо (место) 641, 643. cf. Караула.
 Бијело Брдо (село) 613, 614, 615, 616, 621, 622, 627, 628, 639, 640, 643, 644, 645, 646, 649, 650.
 Бијело Поље (у новозазарском санџу) 626, 650.
 Блоска (у Србији) 647, 652.
 Бјелуша 627, 628, 633, 634.
 Бјелушине (крај села Бјелушина) 653, 654.
 Бјелушине (село) 613, 615, 617, 621, 622, 624, 652, 653, 655, 656.
 Бливанци 633.
 Бован (крај села Бована) 652, 653.
 Бован (село) 613, 615, 621, 622, 640, 649, 652, 653, 655, 656, 657.
 Борак (у пљевањској нахији) 656.
 Борановићи (у Подимљу) 624, 631, 643, 655.
 Борје 623.
 Босна 613, 618, 626, 634, 652.
 Брдо 640, 641, 643, 646.
 Брење 632.
 Бријег 645.
 Бубрег 650.
 Бувар (у Србији) 648.
 Будимлија (крај села Будимлије) 640, 641.
 Будимлија (поток) 614, 627, 629, 631, 632, 636, 637, 638, 639, 640.
 Будимлија (село) 613, 614, 615, 618, 621, 627, 628, 629, 639, 640, 641, 643, 646, 647, 648.
 Будовниште 643, 645.
 Буковик (код Нове Вароши) 649.
 Буковица 613, 615, 649, 650. cf. Ријека.
 Ваган 617, 626, 632, 638, 639.
 Ваљев (у Србији) 646.

- Варда 613, 628, 636, 637, 639, 640, 641.
 Вардиште 613, 627, 628, 633, 634, 635, 645.
 Велетово 632.
 Велико Јанче 633.
 Вељеноље (крај села Вељеноља) 637.
 Вељеноље (село) 613, 614, 615, 617, 626, 627, 632, 637.
 Видаковићи 627, 640, 641.
 Виж 629, 636, 637, 639, 640.
 Вишеград 615, 626, 627, 633, 635, 638, 639, 641, 649, 651, 652, 653, 654, 656, 657, 659.
 вишеградски 611, 613.
 Вјетреник 639, 640, 641.
 Возник 633.
 Врањеш (код Бијелог Поља) 626, 644, 645, 650.
 Врањина 636, 637, 639, 640, 641.
 Врањеш 643, cf. Под-Стијеном.
 Врсна 640, 641.
 Вујовина 654, 657, 659.
 Вучја Вода 636.

 Гариншти 655, 656.
 Главина 627, 645.
 Главичина 622, 645.
 Годун 629, 630, cf. Добрун.
 Голем 646, 647, 650.
 Горда 632.
 Граб 635.
 Градина 629, 631, 632.
 Границе 635.
 Грахово (у Црној Гори) 625, 633.
 Грознички Вода (у Црлушанима) 654.
 Грознички Вода (у Добруну) 629.
 Грознички Вода (у Ожарцима) 648.
 Грознице (код Прибоја) 631.

 Давидовићи (крај села Давидовића) 638, 639.
 Давидовићи (село) 611, 614, 615, 623, 624, 636, 637, 638, 639, 640, 642, 649, 655.
 Давидовићи 631, 632.
 Давидовић Вода 638.
 До 634.
 Добре Вода (код Славинама) 634.
 Добра Вода (у Варди) 636.
 Доброселица (у Србији) 644, 645, 650.
 Добрун (Горњи, Доњи) 613, 614, 615, 617, 618, 619, 620, 623, 624, 627, 628, 629, 630, 632, 633, 634, 636, 637.
 Добрун (град) 624, 626, 630, 631.
 Добрун (навор) 630, cf. Годун.
 Добрун (манастир) 617, 633, 635, 638.
 добрунски 613, 614, 630, 631, 635, 638, 640.
 Дојњи Соколовићи 632, 638, 640. Вн-ди Соколовићи.
 Долони 652, 653.
 Домиловац 654.
 Дражевина 621.
 Дражевине 614.
 Дрина 613, 618, 626, 631.
 Дробњаци (у Црној Гори) 625, 653.
 Дуб 627.
 Душина (брдо и поток) 621, 627, 645.

 Ђедова Вода 638.
 Ђићина Чесма 647, 648.
 Ђуркован 621, 639, 640, 641, 642, 651, 652.

 Жуна 631.
 Жута Стијена 651, 652.
 Жутина 629.

 Загвожђе 634, 635, cf. Ковачуша.
 Запада 627, 650.
 Здравна Вода 643.
 златиборски 644.
 Зелени 629.
 Злајеван (брдо) 650.
 Злајеван (навор) 643.
 Злајевани 615.
 Злајевци 631.
 Зона 651, 652.
 Зубач (крај села Зубача) 651, 652.
 Зубач (село) 613, 615, 617, 621, 623, 627, 647, 651, 652, 655.
 зубачки 621.

 Извор у Страни 647.
 Исламе 649, 650.

 Јабланица (у Србији) 625, 626, 642, 644, 649.

Јагодина 627.
 Јанча 614.
 Јастребовача 627.
 Језера (у Црној Гори) 625, 655.
 Јелав (у Бовану) 652.
 Јелак (у Добруву) 627, 632.

Бараула 615, 627, 641. cf. Бијело Брдо.
 Басидоли (у пљеваљској нахији) 649.
 Басовина 636.
 Бијен (извор) 633.
 Бијен (планина) 621.
 Бњегина (крај села Књегине) 657.
 Бњегина (село) 613, 615, 621, 623, 627,
 655, 657, 658, 659.
 бњегински 659.
 Бовануша (крај Станишевца) 633, 634,
 635, 636. cf. Загвожђе.
 Бовануша (чесма) 634, 635.
 Бовачевина 640, 641, 643.
 Бовачица 640.
 Бодашни (у Црној Гори) 625, 642.
 Бодовина 627, 647, 648, 649, 650.
 Бопривница 657.
 Борита (у Црној Гори) 625, 653.
 Босатица (код Пријепоља) 625, 655.
 Браљево (у Србији) 646.
 Бремена (у Србији) 641, 642.
 Бривача 629.
 Брестац 636, 652, 653, 654, 655.
 Крушкање 645.
 Брш 657. cf. Рнд.
 Булаузовина 629, 630.

Двјешањ 627.
 Дм 613, 614, 625, 637, 656, 658, 659.
 дмски 626.
 Дујова Вода 651.

Љубане (код Ужца) 644.

Мариња Лука (у Вједушинама) 627,
 654.
 Мариња Лука (у Племя) 655, 656.
 Марковића Извор 657.
 Масач 629.
 Магут 632.
 Милавички До 643.
 Милетковићи (код Чајничка) 654.

Милошева Вода 637.
 Минино Врело 629.
 Миоч 624, 631.
 Мирни 636, 637.
 Мисаљовина 640, 641, 642, 643.
 Мокра Гора (у Србији) 646.
 Мокроноге 625, 640, 649, 656, 657,
 658.
 Морача (у Црној Гори) 626, 650.
 Мочила 653.
 Мраморине 627.
 Мрко-до 627.
 Мутница 633.

Николића Извор 657.
 Нишана 627.
 Нова Варош (у Старом Влаху) 625,
 649, 655, 659.

Обарак 653.
 Обреновац (у Србији) 646.
 Околишта 627, 650, 651.
 Омар 646.
 Омарине (планина) 643.
 Омарине (село) 613, 614, 615, 617, 621,
 622, 623, 627, 628, 642, 647, 649, 652,
 653.
 Опшине 626, 640.
 Ордина 629, 632
 Оскоруша 655.
 Отиловићи (у пљеваљској нахији) 625,
 649.
 Оцак 653, 654, 656.

Пандуровска Вода 640.
 Пејовића Извор 658.
 Пејово Брдо 656, 657, 659.
 Пива (у Црној Гори) 625, 647, 650,
 652.
 Племя (крај села Племя) 655, 656.
 Племя (село) 613, 615, 621, 623, 627,
 655, 657, 658.
 пљеваљски 625, 649, 656.
 Пљевље (у Херцеговини) 625, 631, 644,
 649.
 Поблаће (у пљеваљској нахији) 625,
 649, 656.
 Побрђе 651.
 Под-Омар 627, 630.

- Под-Стијеном 643. cf. Врањеш.
 Пожега (у Србији) 653.
 Покојишта 626, 627, 638.
 Полиње 624.
 Полежац 645.
 Пољца (у Стоцу) 627.
 Пољца (у Штрпцима) 627.
 Попова Вода 643.
 Пребидо 625, 658.
 Привија 621, 640, 641, 642.
 Прибој 625, 631, 643, 644.
 Прибојина-е 627, 650.
 Пријеворац (Горњи, Доњи) 613, 614,
 615, 617, 621, 623, 628, 637, 646, 647,
 648, 652.
 Пријеворачки Поток 650.
 Пријекрше 645.
 Пријепоље (у Херцеговини) 625, 653,
 655.
 Рабрековци 658.
 Раванци 625, 639, 642, 647, 648.
 Равне Њиве 622.
 Равни Гај 627, 656.
 Равно Врдо 651, 652.
 Ражиште 643.
 Раздолине 628, 629, 631, 632, 633, 634,
 635.
 Ранчевац 637, 638.
 Рајковац 654.
 Рајковци 655.
 Рача (код Прибоја) 643, 644.
 Ревеник 633.
 Ресићи 625, 649, 650.
 Рзав 614, 627, 629, 630, 631, 632, 633.
 Види Црви Рзав.
 Рибашевина (у Србији) 655.
 Рид 657. cf. Крш.
 Риђановићи (у Црној Гори) 625, 644,
 646.
 Ријека (крај села Ријеке добрунске)
 636.
 Ријека (крај села Ријеке штрбачке)
 649, 650.
 Ријека (поток) 650. cf. Буковица.
 Ријека добрунска 613, 614, 615, 623,
 627, 636, 637, 638.
 Ријека штрбачка 613, 615, 621, 622,
 627, 649, 650.
 ријечански 621.
 Риоч 629, 631, 633, 634, 635.
 Риоча 634, 635.
 Рогови 629, 636, 637, 639, 640, 641,
 642.
 Рудо 625, 628, 656.
 Рутеше 625, 652.
 Самаревина 622.
 Сантрач 652.
 сарајевски 613.
 Свијетњак (код Нове Вароши) 625, 637.
 Села (у Херцеговини) 625, 637.
 Сирова Гора 627, 639, 640, 641, 642,
 643, 651, 652, 654, 656.
 Сирова Планина 613.
 Сјеножета 622, 647, 649.
 Сјеножетски Поток 614, 650.
 Сланци 645.
 Слатина (код Пријепоља) 653.
 Смрдан 627, 643, 645.
 Соколовићи 625, 637, 640. Види Д
 њи Соколовићи.
 Спасовик 627, 629, 630.
 Србија 614, 626, 627, 628, 641, 642,
 644, 647, 648, 649, 652, 653, 655, 656,
 србијански 613, 614, 645.
 Станишевац (крај села Станишев
 634, 635, 636.
 Станишевац (село) 613, 614, 615, 616,
 623, 626, 628, 631, 632, 633, 634, 635,
 636.
 Стара Добра Вода 645.
 Стари Влак 611, 613, 615, 625, 637,
 старовлашки 615.
 Старунићи (у чајничком котару) 613,
 658.
 Столац (брдо) 614, 633, 634.
 Столац (село) 613, 614, 615, 616, 617,
 623, 627, 633, 634, 335.
 Стране 636, 637, 639, 640, 641, 642,
 648.
 Стриков Поток 613.
 Стубо 645.
 Ступчаник 614. cf. Ступчански Поток.
 Ступчански Поток 614, 650. cf. Ст
 упчаник.
 Сува Гора 613, 639, 640, 641.
 Токовње (код Чајничка) 655.
 Топуз 645.

- Топузова Вода** 627, 646.
Торине 629, 630.
Трнавци 613, 614, 615, 616, 621, 622, 623, 627, 628, 645, 646, 647.
Ђаџице 637.
Ђелије 651, 652.
Ђелиски Поток 652.
Увац (река) 613, 614, 627, 636, 637, 638, 640, 655, 657, 658, 659.
Увац (село) 613, 614, 615, 623, 627, 628, 639, 641, 649, 651, 652, 653, 654, 656, 658.
Ужице (у Србији) 644.
ужички 613, 625.
Фитина Чесма 645.
Херцеговина 624, 625, 626, 637, 644, 645, 646, 647, 656.
Цига 615, 621, 650, 654, 656.
Цикоте (у Црној Гори) 626, 642.
Црквине (више Сирдана) 645.
Црквине (код Омарина) 647.
Црквине (у Травцима) 646.
Црна Гора (кнежевина) 624, 625, 626, 642, 653, 655.
Црни Врх 643, 647.
Црни Поток 621.
Црни Рзав 645. Види Рзав. црногорски 644.
Чајничче 654, 655.
чајнички 626, 658.
Челикова Ђумрија 627, 628.
Чемерно 615, 643.
Чешаљ 626, 633, 638.
Чешљар 633, 634.
Чешљари 633, 634.
Шаниов Чапр 642.
Шанци 649.
Шаранци (у Црној Гори) 626, 655.
Шибутова 645.
Шибутовина 645.
Шини 640.
штрбачки 614, 627, 651, 655.
Штрици (крај села Бјелушина) 653, 654.
Штрици (село) 613, 614, 615, 627, 628, 639, 647, 649, 654, 655.

В) преглед породичних и осталих презимена.

- Анђићи, Будимлија** 641, 642. cf. Станићи.
Анђићи, Бјелушине 654, 655. cf. Обрадовићи.
Араџићи, Пријеворац 647.
Арсичи, Будимлија 621, 642.
Вабићи, Ријека добрунска 636, 637. cf. Жлајићи.
Вакићи, Будимлија 613, 641, 642.
Вандовићи, Псема 656. Види Гавриловићи, Торомани.
Вашићи, Добрун 630, 631.
Вожовићи, Вијело Брдо, Омарине 627, 643, 644, 645, 646, 648, 649. Види Ђуровићи.
Вошковићи, Даниловићи 639, 640.
Вошковићи, Зубач 613, 651, 652. cf. Ципралићи.
Врадовићи, Омарине 648, 649.
Вуквићи, Омарине 648, 649.
Ваић, Књегинца 657, 658.
Васиљевићи, Ријека добрунска 636, 637.
Васиљевићи, Станишевац 631, 635, 636. cf. Јевђевићи.
Видаковићи, Бован 653.
Видаковићи, Будимлија, Даниловићи 639, 640, 641, 642, 643.
Видовићи, Будимлија 641, 642.
Војни снахија 638.
Враџешини-овићи, Вијело Брдо, Ријека штрбачка 643, 644, 650. cf. Поповићи.
Гавриловићи, Псема 656, 657.
Гавриловићи, Псема 656. Види Бандовићи, Торомани.
Гавдићи, Бјелушине 654, 655.
Гардовићи, Бјелушине, Књегинца 655, 658. Види Лучићи, Ђосовићи.

- Гордићи**, Зубач 651, 652.
Громице, Добрун 630, 631. cf. Хајдаровићи.
- Дивдари-овићи**, Добрун 624, 630, 631, 632, 635. Види Исићи, Цанани.
- Докићи**, Бјелушине 654, 655. cf. Мелентијевићи.
- Дробњаковићи**, Бован, Даниловићи 639, 653. Види Лучићи, Међовићи.
- Душићи**, Добрун 630, 631.
- Дуђиловићи**, Будимлија 642. cf. Микавице, Њикавице.
- Ђукановићи**, Даниловићи 639, 640, 642.
- Ђуровићи**, Трнавци 622, 645, 646. Види Божовићи.
- Ерчевићи**, Бијело Брдо 644. cf. Раковићи.
- Жилићи**, Ријека добрунска 637. cf. Бабићи.
- Зарићи**, Ријека добрунска 636, 637.
- Ивановићи**, Омарине 648, 649.
- Исићи**, Добрун 630, 631. Види Дивдари.
- Јакшићи**, Ведепоље 638.
- Јанко Цвркота** 644.
- Јањићи**, Будимлија 641, 642, 648. Види Милановићи, Пејовићи.
- Јањмовићи**, Ријека штрбачка 650. cf. Мирковићи.
- Јевђевићи**, Станишевац 631, 635, 636. cf. Васиљевићи.
- Јевђићи**, Ријека добрунска 636, 637.
- Јевтићи**, Станишевац 635. Види Шимшићи.
- Јеличићи**, Омарине 648, 649.
- Јеремићи**, Даниловићи 639, 640. cf. Милановићи.
- Јефтовићи**, Омарине 648, 649.
- Јовановићи**, Зубач 647, 651, 652. Види Пајевићи, Сташевићи, Тотићи.
- Кепићи**, Будимлија 641, 642.
- Ковачевићи**, Квегиња 657, 658.
- Кондићи**, Омарине 648.
- Брунићи**, Ријека штрбачка 650.
- Кубуровићи**, Омарине 648, 649.
- Кујадиновићи**, Квегиња 657, 658.
- Лагумције**, Добрун 630, 631.
- Лазаревићи**, Столац 634. Види Милановићи, Радовановићи, Шимшићи.
- Ладовићи**, Ријека штрбачка 650. Види Ђиковићи, Ђуровићи.
- Лучићи**, Бјелушине, Квегиња 657, 658. Види Гардовићи, Ђосовићи.
- Лучићи**, Бован, Даниловићи 639, 642, 653. Види Дробњаковићи, Међовићи.
- Марковићи**, Будимлија 641, 643.
- Марковићи**, Ријека добрунска 636, 637.
- Мартићи**, Плама 656, 657. Види Ђосовићи.
- Матићи**, Ведепоље 638.
- Медовићи**, Бован 653. Види Ђуровићи.
- Међовићи**, Бован 653. Види Дробњаковићи, Лучићи.
- Мелентијевићи**, Бјелушине 655. Докићи.
- Мелентијевићи**, Увац 659.
- Микавице**, Будимлија 621, 627, 630, 642. cf. Дуђиловићи, Њикавице.
- Милановићи**, Даниловићи 639, 642, 643. Види Јањићи, Пејовићи.
- Милановићи**, Даниловићи 640. cf. Јеремићи.
- Милановићи**, Плама 656. cf. Николићи.
- Миловановићи**, Столац 634. cf. Шимшићи. Види Лазаревићи, Радовановићи.
- Мирковићи**, Ријека штрбачка 650. cf. Јањмовићи.
- Мутап** 644.
- Мухићи**, Добрун 630.
- Ненадићи**, Пријеворац 647.
- Николићи**, Квегиња 657, 658.
- Николићи**, Плама 656. cf. Милановићи.

- Новаковићи**, Кнегиња, Увац 657, 658, 659.
- Њкавице**, Будимлија 642. cf. Дућиновићи, Њкавице.
- Обрадовићи**, Бјелушине 655. cf. Андрићи.
- Оровићи**, Даниловићи 639, 640.
- Пајевићи**, Зубач 652. Види Јовановићи, Шташевићи, Тотићи.
- Пантовићи**, Плама 656.
- Пачићи**, Кнегиња, Плама 656, 657, 658.
- Панићи** (бези) 624, 654, 655.
- Пејовићи**, Омарине 642, 648. Види Јавићи, Милоновићи.
- Перишићи**, Вежепоље 638.
- Пијевчевићи**, Омарине 648.
- Пицалићи**, Зубач 652. cf. Бошњовићи.
- Поповићи**, Бијело Брдо, Ријека штрбачка 643, 644, 650. cf. Врабешки-свићи.
- Поповићи**, Добрун 630, 631.
- Проклета Јерина** 631.
- Радовановићи**, Столац 634. Види Лазаревићи, Миловановићи, Шимшићи.
- Ракићи**, Будимлија 641, 643.
- Раковићи**, Бијело Брдо 643, 644. cf. Ерчевићи.
- Ретовићи**, Плама 656, 657.
- Смићи**, Кнегиња 657, 658.
- Станићи**, Будимлија 642. cf. Андрићи.
- Станишићи**, Бјелушине, Бован, Зубач 651, 652, 653, 654, 655. cf. Томићи, Чарапићи.
- Шташевићи**, Пријеворац 647, 652. Види Јовановићи, Пајевићи, Тотићи.
- Стевановићи**, Омарине 648, 649.
- Стимићи**, Бјелушине, Бован, Плама 653, 654, 655, 656. cf. Ступићи. Види Шијацки-ковићи.
- Ступићи**, Бјелушине, Плама 654, 655, 656. cf. Стимићи. Види Шијацки-ковићи.
- Тасићи**, Бијела 633, 638.
- Токовићи**, Омарине 648, 649.
- Томићи**, Бован, Омарине 648, 649, 653. cf. Станишићи.
- Томићи**, Даниловићи 639, 640.
- Торомани**, Плама 656. Види Бандовићи, Гавриловићи.
- Тотићи**, Пријеворац, Ријека добрунска 636, 637, 647, 652. Види Јовановићи, Пајевићи, Шташевићи.
- Тубићи**, Ријека добрунска 636, 637.
- Њиковићи**, Ријека штрбачка 650. Види Лаловићи, Ђировићи.
- Њировићи**, Ријека штрбачка 650. Види Лаловићи, Њиковићи.
- Њосовићи**, Бјелушине 654, 655. Види Гардовићи, Лучићи.
- Њуповићи**, Бован 653, 657. Види Мартићи, Медовићи.
- Хајдаровићи**, Добрун 631. cf. Громице.
- Цвркоте**, Бијело Брдо 644.
- Чарапићи**, Бјелушине 655. cf. Станишићи.
- Ченгићи** (бези) 635.
- Чолаковићи**, Зубач, Омарине 622, 648, 651, 652.
- Чочо**, Омарине 649. cf. Шлука.
- Чуно**, Плама 656, 657.
- Цанани**, Добрун 630, 631. Види Дездари.
- Шијацки-ковићи**, Бјелушине, Бован 653, 654, 655. Види Стимићи, Ступићи.
- Шимшићи**, Станишевац, Столац 634, 635. cf. Миловановићи. Види Јевтићи, Лазаревићи, Радовановићи.
- Шлука**, Омарине 648, 649. cf. Чочо.